

**TAIDEMUSEOT
ALUEENSA JA
TOIMIALANSA
KEHITTÄJINÄ**

MARIA HIRVI-IJÄS
VAPPU RENKO
SAKARIAS SOKKA

cupore

Cuporen verkkojulkaisuja 80

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2024

Taitto: CheckPoint Production Oy

Kansikuva: Aurelius Wendelken, Unsplash

ISBN 978-952-7200-85-8 (pdf)

ISSN 1796-9263 (pdf)

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä-4.0-Kansainvälinen
-lisenssillä pois lukien julkaisussa olevat kuvat.

Sisällys

	TIIVISTELMÄ	5
	SAMMANDRAG	6
	SUMMARY	7
1	Johdanto	8
2	Taidemuseot osana kansallista ja kunnallista kulttuuripolitiikkaa	12
2.1	Kansallisen kulttuuripolitiikan näkökulma	13
2.2	Kuntien kulttuuritoiminnan näkökulma	20
3	TAMU-kehittämistehtävä	28
3.1	Kehittämistehtävän maantieteelliset alueet	29
3.2	Tutkimuskysymykset, -aineisto ja -menetelmät	33
4	TAMU-kehittämistehtävän keskeisiä tuloksia	36
4.1	Taidemuseot osana kuntien organisaatioita	36
4.2	Taidemuseoiden rooli ja merkitys kulttuuritarjonnassa kunnissa	42
4.3	Taidemuseot taiteellisen työn ja toiminnan edistäjinä kunnissa	44
5	Taiteellisen työn ja toiminnan edistäminen osana alueellista taidemuseotehtävää Kemissä, Kuopiossa ja Porissa	50
5.1	Kemin taidemuseo kehitti alueellista digitaalista taidelainaamoaa	50
5.2	Kuopion taidemuseo kehitti myynnin ja välittämisen käytäntöjä	55
5.3	Porin taidemuseo kehitti paikkasidonnaisten tilausteosten tuotanto-ohjelmaa	61
6	Yhteenveto ja kehittämissuhteet	67
	Lähteet	70

Kuvat

Kuva 1. Ammatillisen taiteellisen työn ja toiminnan edistämistapoja kunnissa	25
Kuva 2. TAMU-kehittämistehtävän fokus	29
Kuva 3. TAMU-hankkeen yhteistyötaidemuseoiden sekä muiden alueellista taidemuseotehtävää hoitavien taidemuseoiden toimialueet	30
Kuva 4. Taiteilijoiden näkemyksiä siitä, miten taidemuseot voisivat parhaiten edistää ammattitaiteilijoiden työskentelyedellytyksiä alueella	47
Kuva 5. Taiteilijoiden näkemyksiä kuntien toiminnasta visuaalisten taiteiden alalla	48

Taulukot

Taulukko 1. Aluetaidemuseotehtävää toteuttavien museoiden kattamat alueet kuntatyypeittäin (TAMU-hankkeen yhteistyömuseot korostettuina)	31
Taulukko 2. Perustietoja yhteistyömuseoiden sijaintikunnista vuonna 2022	33
Taulukko 3. Aineisto	35
Taulukko 4. Taidemuseoiden asema osana kuntaorganisaatioita Kemissä, Kuopiossa ja Porissa (2023)	37
Taulukko 5. Taidemuseoiden menot nykytaiteeseen ja -taiteilijoille vuonna 2021	45

TIIVISTELMÄ

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore toteutti vuosina 2022–2024 opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämää alueellista kehittämistehtävää nimeltä *Alueellinen taidemuseotehtävä osana kuntien kulttuuritoimintaa* (TAMU). Kehittämistehtävässä keskityttiin etenkin taidemuseoiden vuoro-vaikutukseen ammattitaiteilijoiden kanssa. Hanke toteutettiin yhteistyössä Kemin taidemuseon, Kuopion taidemuseon ja Porin taidemuseon kanssa.

Alueellista taidemuseotehtävää toteuttavat alueelliset vastuumuseot. Tehtävään kuuluvat esimerkiksi kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin asiantuntijana toimiminen, alueellisen kuvataiteen saavutettavuuden edistäminen sekä kuvataiteen dokumentoinnin ja tallentamisen edistäminen.

Suuri osa vastuumuseoista on kunnallisia ja vastuumuseoiden toiminta kytkeytyy monin tavoin kuntien kulttuuritoimintaan. TAMU-kehittämistehtävä keskittyi etenkin kahden kuntien kulttuuritoiminnasta säädettyssä laissa mainitun tehtävän edistämiseen: kuntien tulee edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä sekä luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle. Hankkeessa a) Cupore tutki, miten alueellisen taidemuseotehtävän toteutus tukee taiteellisen työn ja toiminnan edistämistä osana kuntien kulttuuritoimintaa, b) yhteistyötaidemuseot kehittivät omilla alueillaan toimintamalleja, jotka edistävät kuntien kulttuuritoiminnan ja sen osana etenkin taiteellisen työn ja toiminnan sekä saavutettavuuden toteuttamista alueellisen taidemuseotehtävän kautta, c) levitettiin tietoa ja hyviä toimintamalleja.

Cupore toteutti tutkimuksen, johon kerättiin määrällistä ja laadullista aineistoa etenkin yhteistyötaidemuseoiden toiminta-alueilta, mutta myös laajemmin taidemuseoista, kunnista ja taiteilijoista eri puolilla Suomea. Tulokset osoittavat, että taidemuseoiden toiminnalla on keskeinen merkitys osana kuntien kulttuuritarjontaa. Taidemuseot edistävät myös taiteellisen työn ja toiminnan edellytyksiä. Museot itse näkevät edistämisen tapahtuvan etenkin näyttelytoiminnan kautta, mutta aihepiirissä on kehitettävää sekä taidemuseoiden itsensä että taiteilijoiden mielestä.

Kehittämistehtävässä Kemin taidemuseo kehitti alueellista digitaalista taidelainaamaa, Kuopion taidemuseo taiteen myynnin ja välittämisen käytäntöjä ja Porin taidemuseo paikkasidonnaisten tilausteosten tuotanto-ohjelmaa. Toimintamallien kehittäminen nimenomaan osana taidemuseoiden tarjoamia vakiintuneita rakenteita loi pohjaa kestäväälle toiminnalle.

SAMMANDRAG

Kulturpolitiska forskningscentret Cupore genomförde under åren 2022–2024 ett regionalt utvecklingsprojekt som beviljats av undervisnings- och kulturministeriet. *Det regionala konstmuseiuppdraget som en del av kommunernas kulturverksamhet* (TAMU) fokuserade på den regionala konstmuseiuppgiften som en del av kommunernas kulturverksamhet samt konstmuseernas interaktion med professionella konstnärer. Projektet genomfördes i samarbete med konstmuseerna i Kemi, Kuopio och Björneborg.

Den regionala konstmuseiuppgiften genomförs av regionala ansvarsmuseer. Uppgifterna inkluderar bland annat att agera som sakkunnig inom bildkonst och visuell kultur, främja tillgängligheten för regional bildkonst samt främja dokumentation och arkivering av bildkonst. Ansvarsmuseernas verksamhet är på många sätt kopplad till kommunernas kulturverksamhet och en stor del av ansvarsmuseerna är kommunala. TAMU-projektet fokuserade särskilt på främjandet av två av de uppgifter som nämns i lagen om kommunernas kulturverksamhet: kommunerna ska främja kulturens och konstens lika tillgänglighet och mångsidiga användning samt skapa förutsättningar för professionellt konstnärligt arbete.

I projektet a) undersöktes hur genomförandet av den regionala konstmuseiuppgiften stöder främjandet av konstnärligt arbete och verksamhet som en del av kommunernas kulturverksamhet, b) utvecklades arbetsmodeller som främjar genomförandet av kommunernas kulturverksamhet och särskilt konstnärligt arbete och verksamhet samt tillgänglighet genom den regionala konstmuseiuppgiften och c) spreds information om god praxis.

Cupore genomförde forskning där kvantitativa och kvalitativa data samlades in, särskilt från samarbetskonstmuseernas verksamhetsområden, men också från konstmuseer, kommuner och konstnärer runt om i Finland. Samarbetskonstmuseerna utvecklade arbetsmodeller inom sina egna områden.

Resultaten visar att konstmuseernas verksamhet har en central betydelse som en del av kommunernas kulturutbud. Konstmuseer främjar också förutsättningarna för konstnärligt arbete och verksamhet särskilt genom utställningar, men det finns utrymme för förbättring enligt både konstmuseerna själva och konstnärerna. I utvecklingsuppgiften utvecklade Kemi konstmuseum ett regionalt digitalt artotek, Kuopio konstmuseum skapade praktiker för konstförsäljning och förmedling, och Björneborgs konstmuseum skapade ett program för produktion av beställda platsspecifika verk. Arbetsmodellerna utvecklades som en del av befintliga strukturer vilket ger den nya verksamheten en hållbar grund.

SUMMARY

Between 2022 and 2024, Center for Cultural Policy Research Cupore implemented a regional development project named Regional Art Museum Task as part of municipal cultural activities (TAMU), granted by the Ministry of Education and Culture Finland. The project focused on the regional art museum task as part of municipal cultural activities and their interaction with professional artists. The project was carried out in collaboration with the Kemi Art Museum, the Kuopio Art Museum, and the Pori Art Museum.

The regional art museum task includes acting as experts in visual arts and culture, promoting the accessibility of regional visual arts, and promoting the documentation and preservation of visual arts. The activities of responsibility museums are closely linked to municipal cultural activities, and a large proportion of the art museums with a regional task are municipal. The TAMU project focused particularly on promoting two duties mentioned in the Act on Cultural Activities in Local Government: municipalities must promote equal access to cultural and art services and create conditions for professional artistic work and activities.

The project aimed to a) investigate how the implementation of the regional art museum task supports the promotion of artistic work and activities as part of municipal cultural activities, b) develop operational models that promote the implementation of municipal cultural activities and, especially, artistic work and activities, and accessibility through the regional art museum task, and c) disseminate information and good practices.

Cupore conducted research, collecting both quantitative and qualitative data, especially from the operational areas of collaborating art museums, but also more broadly from art museums, municipalities, and artists across Finland. Collaborating art museums developed operational models in their own areas.

The results indicate that the activities of art museums play a key role in municipal cultural offerings. Art museums also promote the conditions for artistic work and activities, especially through exhibition activities, but there is room for improvement according to both art museums and artists. In the TAMU project, the Kemi Art Museum developed a regional digital platform for art lending, the Kuopio Art Museum developed practices for selling and lending art, and the Pori Art Museum developed a programme to produce site-specific commissioned works. Developing operational models within the established structures laid the groundwork for sustainable operations.

1 Johdanto

Kulttuuripolitiikan keskeisiin tavoitteisiin Suomessa kuuluvat kulttuuritoimijoiden alueellisten toimintamahdollisuuksien turvaaminen sekä kulttuurin tasavertainen saatavuus eri puolilla maata. *Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025:n* tavoitealueina mainitaan kulttuurin alueellinen ja paikallinen saatavuus sekä saavutettavuuden ja tasa-arvon toteutuminen taide- ja kulttuuritoiminnoissa (OKM, 2017, s. 39). Julkinen valta pyrkii toteuttamaan tavoitteita monin eri keinoin. Niihin kuuluvat kirjastojen sekä taide- ja kulttuurilaitosten ylläpitäminen ja tukeminen sekä taiteen harjoittamisen ja kulttuuritoimintojen avustaminen ja mahdollistaminen muilla tavoin (emt., s. 15). Taide- ja kulttuurilaitoksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä valtionosuutta saavia ammatillisesti hoidettuja museoita, teattereita ja orkestereita.¹

Taide- ja kulttuurilaitosjärjestelmä on keskeinen kulttuuripolitiikan koko maan kattava rakenne. Sitä on kehitetty hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikan lähtökohdista edistämään palvelutarjontaa ja taiteellisen työn edellytyksiä eri puolilla maata. Valtio osallistuu järjestelmän rahoittamiseen valtionosuuksien kautta ja pyrkii näin turvaamaan kulttuuripalveluiden tasa-puolista tarjontaa ja saatavuutta.² Vuonna 2024 valtionosuuden piirissä on 125 museota³ ja 100 esittävän taiteen toimintayksikköä.⁴

Taide- ja kulttuurilaitosten toiminta kytkeytyy tiiviisti osaksi monen kunnan kulttuuritoimintaa. Yli puolet valtionosuutta saavista museoista ja orkestereista on kuntien ylläpitämiä. Teattereista valtaosa on kuntien sekä kuntaomisteisten säätiöiden ja osakeyhtiöiden ylläpitämiä.⁵

1 Taidelaitosten sisältöalueittainen jako on vakiintuneesti tehty museoihin, teattereihin ja orkestereihin. Museotoiminnan tarkoituksesta ja valtionosuuden edellytyksistä sekä alueellisten ja valtakunnallisten vastuumuseoiden tehtävistä säädetään museolaissa (314/2019). Aiemman teatteri- ja orkesterilain korvasi vuonna 2022 voimaan tullut laki esittävän taiteen edistämisestä (1082/2020). Esittävällä taiteella tarkoitetaan laissa yleisölle suunnattua teatteri-, sirkus- ja tanssitaiteen, musiikin ja muuta tietystä hetkessä tapahtuvaa elävää taiteellista esitystoimintaa (emt.).

2 Valtionosuusjärjestelmä on laskennallinen ja perustuu henkilötyövuosiin ja sen yksikköhintaan. Museoiden ja esittävän taiteen toimintayksiköiden kuten teattereiden ja orkestereiden, valtionosuudet sisältyvät valtiontalousarvioissa opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokkaan. Ks. lisää: <https://okm.fi/valtionosuudet> [haettu 9.2.2024.]

3 <https://okm.fi/museoiden-valtionosuudet> [haettu 21.2.2024.]

4 <https://okm.fi/esittava-taide> [haettu 21.2.2024.]

5 <https://www.kuntaliitto.fi/kulttuuri-ja-kirjastopalvelut> [haettu 9.2.2024.]

Kulttuuritoiminnan järjestäminen kuuluu lain kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019) mukaan Suomen jokaisen 309 kunnan tehtäviin. Tehtävän toteuttamiseksi kuntien tulee muun muassa edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä sekä luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle (166/2019, 3 §).

Käsillä olevassa tutkimusraportissa keskitymme taidemuseoihin osana keskeisiä kulttuuripolitiikan julkisesti rahoitettuja rakenteita kunnissa. Taidemuseot ovat ammattimaisesti toimivia organisaatioita, jotka esittävät kuvataidetta ja joilla on oma taidekokoelma.

Tilastoinnissa taidemuseolla tarkoitetaan ”yksittäistä museokohdetta, joista osa kuuluu isompaan museoyksikköön” (Frame Contemporary Art Finland, 2023). Suomessa on tällä hetkellä 67 taidemuseokohdetta⁶, jotka toimivat kaikkiaan 53 taidemuseon hallinnassa.⁷ Kun mukaan luetaan Ålands konstmuseum, Suomessa toimii tällä hetkellä 54 taidemuseota. Kaikkiaan Suomessa on 151 ammatillisesti hoidettua museota ja yli 300 ammatillisesti hoidettua museokohdetta, joten taidemuseoiden osuus kaikista museoista on suhteellisen pieni.⁸

Samalla taidemuseoiden merkitys on esimerkiksi käyntimäärien valossa huomattava. Vuonna 2021 taidemuseoissa vierailtiin 1,4 miljoonaa kertaa ja kaikista ammatillisten museoiden käynneistä noin kolmasosa tehtiin taidemuseoihin.⁹ Taidemuseot kuuluvat museokohteista suosituimpiin.¹⁰ Vuosi

⁶ Museotilaston mukaan taidemuseokohteita on 67. Framen tilastoinnissa mukaan luetaan myös Helsingin Taidehalli, jolla ei ole omaa kokoelmaa. (Frame Contemporary Art Finland, 2022b).

⁷ Museotilastossa museokohteella tarkoitetaan yksittäistä museokohdetta, joka on säännöllisesti avoinna yleisölle. Museolla sen sijaan tarkoitetaan hallinnollista yksikköä, jonka hallinnon alle saattaa kuulua useita museokohteita.
<https://www.museotilasto.fi/stattables> – Taidemuseokohteiden käyntimäärät 2010–2021 [haettu 15.2.2023].

⁸ <https://www.museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/tietoa-suomen-museoista> [haettu 15.2.2023]. Museotilastot: Tilastokortti 2/2021: Museokäynnit vuonna 2021.

⁹ Frame Contemporary Art Finland: Taidemuseoiden käyntimäärät Suomessa 2021 -tietokortti. Käyntimääriin vaikuttivat koronapandemian vuoksi tehdyt rajoitukset.

¹⁰ ”Suosituimmat museokohteet vuonna 2022 olivat Helsingin kaupunginmuseo (240 495 käyntiä), Amos Rex (227 760), Nykytaiteen museo Kiasma (222 697), Luonnontieteellinen museo (210 905) ja Kansallismuseo (181 088).”
https://yle.fi/a/74-20008814/64-3-136437?utm_medium=social&utm_source=copy-link-share [haettu 15.2.2023].

2023 oli suomalaisille museoille kävijämäärillä mitattuna kaikkien aikojen menestyksekkäin: uusi kävijäennätys oli yli 8,7 miljoonaa. Viidestä suosituimmasta museosta kolme (Ateneum, Kiasma ja Amos Rex) on taidemuseoita.¹¹

Tällä hetkellä 17 taidemuseolla on erityinen alueellinen taidemuseotehtävä. Museolain (314/2019) mukaan tehtävään kuuluu toimia taiteen ja visuaalisen kulttuuriperinnön asiantuntijana sekä kehittää ja edistää toimialansa yhteistyötä sekä taiteen ja visuaalisen kulttuuriperinnön tallentamista ja digitaalista saatavuutta toimialueellaan. Alueellisille vastuumuseoille myönnetään tehtäviensä perusteella lisärahoitusta.¹² Aluetaidemuseoilta edellytetään suunnitelmaa alueellisen toiminnan painopisteistä ja tavoitteista (Museoasetus 1192/2005).

Tutkimusraportti on toteutettu osana opetus- ja kulttuuriministeriön (jatkossa OKM) rahoittamaa kuntien kulttuuritoiminnan kehittämistehtävää nimeltä *Alueellinen taidemuseotehtävä osana kuntien kulttuuritoimintaa* (jatkossa TAMU). Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore toteutti kehittämistehtävää vuosina 2022–24 yhdessä Kemin taidemuseon, Kuopion taidemuseon ja Porin taidemuseon kanssa. Kehittämistehtävässä:

1. Tutkimme, miten alueellisen taidemuseotehtävän toteutus tukee kuntien kulttuuritoiminnan toteuttamista.
2. Kehitimme toimintamalleja, jotka edistävät kuntien kulttuuritoiminnan ja sen osana etenkin taiteellisen työn ja toiminnan sekä saavutettavuuden toteuttamista alueellisen taidemuseotehtävän kautta.
3. Levitimme tietoa ja hyviä toimintamalleja.

Cupore vastasi tutkimuksen toteutuksesta sekä seurasi toimintamallien kehittämistä, josta kukin yhteistyötaidemuseo vastasi omalla toimialueellaan. Tämä tutkimusraportti kokoaa yhteen kehittämistehtävässä toteutetun tutkimuksen keskeiset tulokset sekä kuvaukset yhteistyötaidemuseoiden kehittämistä toimintamalleista. Raportin kautta pyrimme osaltamme levittämään kehittämistehtävässä syntynyttä tietoa ja hyviä toimintamalleja.

¹¹ <https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/suomen-museoissa-kaikkien-aikojen-ennatys-vuonna-2023-tilastoitiin-yli-8-7-miljoonaa-kayntia> [haettu 22.3.2024.]

¹² Alueellista taidemuseotehtävää hoitavat Helsingin taidemuseo HAM, Hämeenlinnan taidemuseo, Joensuun museot, Jyväskylän museot, Kemin taidemuseo, K. H. Renlundin museo, Kuopion taidemuseo, Lahden museot, Lappeenrannan museo, Mikkelin kaupungin museot, Museo- ja tiedekeskus Luuppi, Nelimarkka-museo, Porin taidemuseo, Rovaniemen taidemuseo, Tampereen taidemuseo, Turun museo-keskus sekä Vaasan kaupungin museot.

Raportin rakenne on seuraava. Luvussa 2 kehystämme TAMU-kehittämistehtävän lähtökohtia kuvaamalla taidemuseoiden merkitystä osana keskeisiä kulttuuripolitiikan julkisesti rahoitettuja rakenteita kunnissa. Luvussa 3 kuvaamme TAMU-kehittämistehtävän sekä tiedonaukot ja kehittämistarpeet, joihin kehittämistehtävä pyrkii osaltaan vastaamaan. Esittelemme myös tutkimuksen kysymykset, aineiston ja menetelmät. Luvussa 4 vastaamme tutkimuskysymyksiin esittelemällä keskeiset tulokset. Luvussa 5 kuvaamme yhteistyötaidemuseoiden toteuttamat toimintamallit. Luku 6 sisältää yhteenvedon ja kehittämissuhteita.

2 Taidemuseot osana kansallista ja kunnallista kulttuuripolitiikkaa

Taidemuseotoiminnalla on historiallisesti pitkät juuret. Ajan saatossa taidemuseot ovat kehittyneet merkittäviksi taiteen tietopankeiksi sekä kansallisen kulttuuriperinnön ylläpitäjiksi ja kehittäjiksi. Taidemuseot toimivat museotoiminnan määritelmän¹³ mukaisesti ensisijaisesti kulttuuriperintöä tallentavina ja esittelevinä organisaatioina. Samalla ne tukevat teosten luomista ja tuotantoa, esittävät ja säilyttävät taidetta sekä osallistuvat taidekeskusteluun ja taiteen arviointiin (Hirvi-Ijäs & Renko, 2022). Toimintamuotojen painotus eri taidemuseoiden toiminnassa vaihtelee (Sokka ym., 2023, s. 67).

Taidemuseot ovat monipuolisten toimintamuotojensa kautta osa monia toisiinsa kytkeytyviä politiikkoja. Tässä tutkimuksessa kehystämme taidemuseoiden toimintaa kahdesta näkökulmasta: kansallisen kulttuuripolitiikan ja kuntien kulttuuritoiminnan kautta. Näkökulmat nousevat alueellista taidemuseotehtävää hoitavien museoiden asemasta suhteessa kulttuuripolitiikan julkiseen hallintoon ja rahoitukseen. Alueellista taidemuseotehtävää hoitavista taidemuseoista kaikki ovat valtionosuuden piirissä ja kaikki ovat kunnallisia lukuun ottamatta vuoden 2023 alusta säätiöityä Helsingin taidemuseo HAMia.¹⁴

Valtion ja kuntien yhteys kulttuuripolitiikan toteuttajina on tiivis, ja molemmat tahot osallistuvat merkittävästi esimerkiksi valtionosuuden piirissä olevien taidemuseoiden rahoittamiseen. Samalla valtion ja kuntien näkökulmat pitävät sisällään erilaisia painotuksia ja tarpeita taidemuseoiden toiminnalle. Kansallisesta näkökulmasta taidemuseot ovat osa kulttuuripolitiikan toteutusta sekä alueellisten toimintamahdollisuuksien vahvistamista omalla toimialallaan eri puolilla Suomea. Kunnallisesta näkökulmasta taidemuseoiden toiminta on osa kuntien lakisääteistä kulttuuritoimintaa, joka monissa kunnissa nähdään myös museokenttää ja kulttuurialoja laajemmin osana paikallista ja alueellista kehittämistä. Avaamme näitä kahta näkökulmaa seuraavissa alaluvuissa.

¹³ ”Museot ovat kansakunnan muistiorganisaatioita yhdessä arkistojen ja kirjastojen kanssa. Museoiden tehtävänä on kuvata koko inhimillistä elämää; tallentaa ja hoitaa siitä kertovaa aineistoa kuten esineitä, näytteitä, taideteoksia, rakennuksia, muinaisjäännöksiä ja muistomerkkejä sekä niihin liittyviä tarinoita.”
<https://www.museoliitto.fi/museo> [haettu 17.3.2023].

¹⁴ HAMin toiminta ja henkilöstö siirrettiin HAM Helsingin taidemuseosäätiöön 1.1.2023 alkaen. Säätiöimisen myötä HAMista tuli kaupungin tytäryhteisö, jota rahoitetaan kulttuurin laitosavustuksilla. <https://www.hel.fi/fi/uutiset/ham-helsingin-taidemuseosta-saatio-tammikuusta-2023-alkaen> [haettu 29.2.2024.]

2.1 KANSALLISEN KULTTUURIPOLITIIKAN NÄKÖKULMA

OKM huolehtii Suomessa kulttuurin toimialan lainsäädännöstä, hallintorakenteesta ja -käytännöistä, rahoituksesta, strategisesta ohjauksesta sekä muista yleisistä toiminnan ja sen kehittymisen edellytyksistä.¹⁵ Kulttuuripolitiikkaa on viime vuosina linjattu kansallisella tasolla pääasiassa ministeriön strategioissa, ohjelmissa ja muissa dokumenteissa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025 (OKM, 2017) linjaa keskeisiksi tavoitteiksi luovan työn ja tuotannon, kulttuuriosallisuuden ja osallistumisen sekä kulttuurin perustan ja jatkuvuuden turvaamisen. Strategian päämääränä on, että vuoteen 2025 mennessä taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytykset ovat parantuneet, tuotannon ja jakelun muodot monipuolistuneet, osallisuus kulttuuriin lisääntynyt sekä eri väestöryhmien erot osallistumisessa kaventuneet. Lisäksi kulttuurin perustan tulisi olla vahva ja elinvoimainen kaikilla taiteenaloilla. Strategian mukaan valtio tukee toimivien rakenteiden kehittymistä taiteen eri aloille ja laajemmin luoville aloille. (Emt. s. 34.)

Kansallista kulttuuripolitiikkaa toteutetaan eri taiteenaloilla, joiden organisoitumistavat, tukirakenteet, kehitysedellytykset ja kansainvälisyys poikkeavat toisistaan.¹⁶ Taiteenalojen erilaisuus nostetaan esiin *Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat: Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi* -dokumentissa (OKM, 2018a). Esityksen mukaan taiteen rahoitusta tulee kehittää strategisesti ekosysteemiajattelun mukaisesti. Tällä tarkoitetaan taiteenalojen ja niihin kytkeytyvien toimijoiden ja toimintamuotojen muodostaman kokonaisuuden tunnistamista. Rahoitus- ja tukijärjestelmien tulee esityksen mukaan turvata pitkäjänteisesti taiteellinen työ ja taiteenalojen kehitys. Samalla rakenteiden tulee olla joustavia ja mahdollistaa myös taiteenalarajat ylittävien taiteen tekemisen muotojen tukeminen. Taiteellinen työ tulee esityksen mukaan saattaa tasavertaiseksi muiden työalojen kanssa, ja parantaa taiteilijoiden mahdollisuuksia saada elantonsa taiteellisesta työstään. (Emt.)

Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä. Näkymä vuoteen 2025 -julkaisussa (OKM, 2018b) korostetaan taide- ja kulttuuripolitiikan yhteyttä paikalliseen ja alueelliseen kehittämiseen. Julkaisun mukaan alueellisen kehityksen näkökulmasta eri alueilla tulisi olla riittävästi taiteilijoita ja muita luovan työn tekijöitä (emt., s. 23). Taide- ja kulttuurilaitosten valtiosuusjärjestelmä

¹⁵ <https://okm.fi/kulttuuri> [haettu 21.2.2024.]

¹⁶ <https://okm.fi/taiteen-ja-kulttuurin-alat> [haettu 21.2.2024.]

(jatkossa VOS) nimetään eräänä mekanismina, jossa valtio ja kunnat yhdessä kantavat kulttuuripoliittista vastuuta infrastruktuurista ja toiminnan järjestämisestä eri puolilla maata (emt., s. 39). OKM:n tulosohjaamalla Taiteen edistämiskeskuksesta (jatkossa Taike) on vastuu taiteen edistämisestä sekä muun muassa yhteydessään olevien alueellisten taidetoimikuntien hallinnosta.¹⁷ Julkaisun toimenpide-ehdotuksiin kuuluvat taiteilijoiden toimeentulon ja työllistymisen vahvistaminen sekä taiteen ja kulttuurin välittäjäyhteisöjen toiminnan kehittäminen taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksien lisäämiseksi eri puolilla Suomea (emt., s. 48, 50).

Taidemuseoiden toiminta sijoittuu OKM:n taiteenalajaossa¹⁸ visuaalisten taiteiden alalle¹⁹, jonka on aiemmissa tutkimuksissa osoitettu lukeutuvan suomalaisessa kulttuuripolitiikassa monella tapaa marginalisoituihin taiteenaloihin.

Jo vuosituhannen taitteessa kuvataiteiden tunnistettiin kuuluvan heikosti priorisoituihin aloihin (Heiskanen ym., 2005, s. 34–35). Kolme selvästi eniten priorisoitua aluetta olivat kirjastopalvelut, esittävät taiteet ja kulttuuriperintö, joihin kohdistui kolme neljäsosaa kulttuurin julkisista nettomenoista (emt., s. 34–35). Visuaalisen taiteen aloilla työskentelyä ja työn välitystä tukevat rakenteet on myös viime vuosina todettu useita muita taiteenaloja heikommiksi (OKM, 2018; Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019; Jakonen ym., 2021). Vuonna 2019 visuaalisten taiteiden valtionrahoitus oli 15,6 miljoonaa euroa eli 3,5 prosenttia valtion taiderahoituksesta (museotoiminta ja koulutus pois lukien). Eniten valtion rahoitusta saavat taiteenalat olivat esittäviin taiteisiin lukeutuvat musiikki (174 M€) ja teatteri (76 M€) (näistäkin pl. museotoiminta ja koulutus). (Jakonen ym., 2021.)

Visuaalisten taiteiden toimialan marginalisoitu tilanne on tunnistettu myös valtion kulttuurihallinnossa. OKM:n kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston (KUPO) hallitusohjelmatavoitteisiin vuosille 2023–27 kuului visuaalisten taiteiden toimintaedellytysten vahvistaminen. Tavoitteiden mukaan ala hyötyisi rakenteesta, jossa muodostuisi vahvoja alueellisia visuaalisen

¹⁷ Taiken tehtävänä on myös kulttuurin edistäminen siltä osin kuin se ei kuulu muun viranomaisen tehtävään (Laki Taiteen edistämiskeskuksesta 657/2012, 1 §).

¹⁸ Taiteenalajako: audiovisuaalinen kulttuuri, esittävät taiteet, kirjallisuus, muotoilu ja arkkitehtuuri sekä visuaaliset taiteet. <https://okm.fi/taiteen-ja-kulttuurin-alat> [haettu 21.2.2024.]

¹⁹ ”Kuvataidetta tuetaan myös myöntämällä valtionosuutta tai harkinnanvaraista valtionavustusta taidemuseoille ja valokuvataiteen museoille.” <https://okm.fi/visuaaliset-taiteet> [haettu 21.2.2024.]

taiteen keskittymiä, jotka toimisivat yhteistyössä esimerkiksi alueellisten vastuumuseoiden verkostojen kanssa. OKM:n mukaan visuaalisten alojen määrärahaa nostamalla voitaisiin vahvistaa yhteisten toiminta-alustojen ja yhteisörakenteen muodostumista.²⁰

Taidemuseot kuuluvat visuaalisten taiteiden harvoin julkisesti rahoitettuihin rakenteisiin, mikä korostaa niiden merkitystä toimialalla. Vuonna 2019 astui voimaan uusi museolaki (314/2019), jonka puitteissa uudistettiin museoiden valtionosuusjärjestelmä (ks. tarkemmin infolaatikko sivulla 18). Valtio rahoittaa VOS-järjestelmän kautta ammatillisia museoita, joista säädetään museolaissa (214/2019),²¹ sekä Kansallisgalleriaa, josta säädetään laissa valtion rahoituksesta kansallisille taidelaitoksille (942/2022). Valtionosuuden piirissä on tällä hetkellä 125 museota, joista 46 on taidemuseoita.²² Suomen kaikkiaan 54 taidemuseosta (ks. Johdanto) valtionosuuden piirissä on 85 prosenttia.²³

Valtionosuusjärjestelmän kautta valtio pyrkii osaltaan turvaamaan kulttuuripalveluiden tasapuolisen tarjonnan ja saatavuuden eri puolilla maata. Tämä korostaa taide- ja kulttuuripolitiikan yhteyttä alueelliseen kehittämiseen, joka kuuluu keskeisiin kansallisen kulttuuripolitiikan tavoitteisiin (mm. OKM, 2018b). Päämääränä on tulevaisuudessa entisestään vahvistaa ja selkeyttää taiteen edistämisen alueellisia rakenteita (OKM, 2017, s. 42). VOS-laitoksia kannustetaan toimimaan vahvoina oman alansa ja laajemmin taiteen kehittäjinä sekä taiteen puolestapuhujina ja edustajina alueilla (OKM, 2018a, s. 15).

Samaan aikaan aiemmat tutkimukset ja selvitykset ovat osoittaneet lukuisia tietoaaukkoja liittyen taidemuseoiden toimintaan, rahoitukseen ja rooliin osana kansallisen kulttuuripolitiikan toteutusta eri puolilla Suomea. Tietoaaukot

²⁰ OKM: Kulttuurin edistäminen hallituskaudella 2023–2027 – Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston ehdotukset.

²¹ Valtionosuuden piirissä ovat myös esittävän taiteen toimintayksiköt. Esittävällä taiteella tarkoitetaan laissa yleisölle suunnattua teatteri-, sirkus- ja tanssitaiteen, musiikin ja muuta tietyssä hetkessä tapahtuvaa elävää taiteellista esitystoimintaa. (1982/2020) Taidelaitosten sisältöalueittainen jako on usein tehty museoihin, teattereihin ja orkestereihin.

²² Museoilaston taidemuseokohteita ylläpitävät hallinnolliset yksiköt.

²³ Museoiden ja esittävän taiteen toimintayksiköiden kuten teattereiden ja orkestereiden, valtionosuudet sisältyvät valtionalousarvioissa opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokkaan. Museo tai esittävän taiteen toimintayksikkö voidaan hyväksyä valtionosuuden piiriin hakemuksen perusteella. <https://okm.fi/valtionosuudet> [haettu 22.3.2023].

kytkettyvät muun muassa taidemuseoiden hallinnolliseen asemaan suhteessa toiminnan sisältöön, josta on keskusteltu jo pitkään. (Ks. mm. Sederholm, 2001; Turpeinen, 2005; Pettersson, 2009; Lehtinen, 2012; Klemetti, 2020.)

Tutkimus valtion rahoituksesta kulttuurille vuonna 2019 osoitti monen viime vuosina tehdyn hallinnollisen uudistuksen vaikeuttaneen taidemuseoiden rahoituksen seurantaan. Museotoiminnasta ei voitu erottaa juuri visuaalisten taiteiden toimialalle kohdentuvia rahavirtoja, sillä taidemuseoiden rahoitustietoja ei valtionosuusjärjestelmän sisällä eritellä yksityiskohtaisesti muusta museotoiminnasta. Siten taidemuseoiden rahoituksen kohdentumista taideperinnön tallentamiseen ja toisaalta nykytaiteeseen ei pystytty luotettavasti erottelemaan rahoitusaineistosta. (Jakonen ym., 2021, s. 8; 22–23; 41.)

Nykyisellään taidemuseoiden ohjaus on kansallisessa kulttuurihallinnossa kytketty etenkin kulttuuriperintöön ja yleiseen museotoimintaan. Taidemuseoiden (ja muiden museoiden) valtionavustusten jakamisesta sekä museoiden alueellisen toiminnan sopimusohjauksesta vastaa OKM:n alainen Museovirasto.²⁴ Lain mukaan Museovirasto on kulttuuriperinnön suojelua ja maan yleistä museotoimintaa varten (282/2004, 1§), ja se toimii valtakunnallisena asiantuntijana, kehittäjänä ja vastuuviranomaisena museoihin, kulttuuriperintöön ja kulttuuriympäristöön liittyvissä asioissa.²⁵ Kansallisen kulttuurihallinnon kontekstissa taidemuseot nähdään siten ensi sijassa kulttuuriperintöä säilyttävinä museoina (Jakonen ym., 2021, s. 23). Myös museolaissa taiteeseen liittyvät tehtävät tunnistetaan monilta osin kulttuuriperinnön kautta (johon voidaan lukea myös ”taiteen tallentaminen ja säilyttäminen”). Suoremmin taiteelliseen toimintaan museolaissa viittaa ”taiteen esittäminen”, mutta museoiden tehtävissä sitä ei erikseen mainita. (Jakonen ym. 2021, s. 41.) Ammattitaiteilijoita tai taiteellista työtä ei mainita museolaissa.²⁶

Samaan aikaan tuorein museopoliittinen ohjelma (OKM, 2018c) nostaa esiin taidemuseot visuaalisten taiteiden toimialan osana ja asiantuntijana. Ohjelmassa mainitaan taidemuseoiden yhteistyö taiteilijoiden kanssa sekä taiteilijoiden työpanos näyttelyiden järjestämisessä (emt., s. 15). Ohjelman mukaan yhteistyö taiteilijoiden kanssa tuo museot osaksi taidekenttää mahdollistaen taiteilijoille paikan esitellä tuotantoaan ja yleisölle keskustella ajankohtaisista ilmiöistä nykytaiteen tulkintoina.

²⁴ <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/organisaatio> [haettu 21.2.2024.]

²⁵ <https://okm.fi/museot-ja-kulttuuriperinto> [haettu 21.2.2024.]

²⁶ Toisin on esimerkiksi laissa esittävän taiteen edistämisestä, jonka tavoitteena mainitaan korkeatasoisen ja ammattimaisen esittävän taiteen edistäminen (1082/2020, 2 §).

Tällä hetkellä Museovirasto vastaa julkisen rahoituksen kanavoimisesta näyttelypalkkioihin eli taiteilijoille maksettaviin korvauksiin näyttelyn eteen tehdystä työstä (Uusikylä ym., 2022). Näyttelypalkkiojärjestelmän ensisijaisena tavoitteena on huomioida kuvataiteilijoiden merkitys näyttelyjen sisällön tuottajina ja parantaa heidän mahdollisuuksiaan saada elantonsa taiteellisesta työstä.²⁷ Ammatillisten museoiden lisäksi myös eräät muut näyttelyjärjestäjät voivat hakea avustusta näyttelypalkkioiden maksamiseen ammattikuvataiteilijalle.²⁸ Näyttelypalkkioiden kautta museotoiminnan ohjaus kytkeytyy kansallisten taide- ja taiteilijapoliittisten tavoitteiden toteuttamiseen, joskaan niiden summalla ei ratkaista taiteilijoiden toimeentulon ongelmia. Vuonna 2023 Museovirasto jakoi näyttelypalkkioita kahdella eri päätöskierroksella yhteensä 1 450 150 euroa. Summa jakautui kaikkiaan 150 eri päätökselle, joista ylivoimaisesti suurin yksittäinen päätös (170 000 euroa) koski Haegue Yangin sekä HAM Gallerian ja Helsinki Biennaalin vuoden 2023 näyttelypalkkioita. Keskimääräinen rahoituksen koko oli 9 668 euroa, johon lukeutuvat myös aluetaidemuseoille näyttelypalkkioihin tarkoitetut summat. Vuoden 2023 päätöksissä TAMU-kehittämistehtävän yhteistyötaidemuseoista Kemin taidemuseo sai vuosien 2024–25 näyttelypalkkioihin yhteensä 11 000 euroa, Kuopion taidemuseo vuoden 2024 näyttelypalkkioihin 14 640 euroa ja Porin taidemuseo 46 510 euroa.²⁹

²⁷ Näyttelypalkkiojärjestelmästä ks. lisää esim. Sokka ym., 2023, s. 47–48.

²⁸ <https://www.museovirasto.fi/fi/ajan kohtaista/avustukset-kuvataiteilijoiden-nayttelypalkkioihin-jalleen-haettavissa> [haettu 21.2.2024.]

²⁹ Ks. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Avustukset/Avustukset-kuvataiteilijoiden-nayttelypalkkioihin-kevat-2023.pdf> ja <https://www.museovirasto.fi/uploads/Avustukset-kuvataiteilijoiden-nayttelypalkkioihin-syky-2023.pdf> [Haettu 22.3.2024]

Museolain uudistuksen ja museopoliittisen ohjelman arviointi

Uudistettu museolaki (314/2019) tuli voimaan vuoden 2020 alusta. Uudistuksen tarkoituksena oli, että lain tavoite ja museo-toiminnan tarkoitus perustelisivat aiempaa paremmin museotoiminnan yhteiskunnallista merkitystä. Tavoitteena oli lisätä museoiden VOS-rahoituksen ennustettavuutta ja pitkäjänteisyyttä sekä järjestelmän läpinäkyvyyttä ja toimijoiden kohtelun yhdenmukaisuutta. Tavoitteena oli myös, että alueelliset tehtävät pystyttäisiin jatkossa hoitamaan alueilla nykyistä kattavammin ja työnjako niiden osalta selkiytyisi. Rahoituksen oli tarkoitus kohdentua aiempaa selkeämmin tehtävien laajuuden mukaisesti.

OKM tilasi vuonna 2022 arvioinnin siitä, miten uudistukselle asetetut tavoitteet ja niihin liittyvät museopoliittiset linjaukset ovat toteutuneet. *Museoiden valtionosuusjärjestelmän uudistuksen ja museopoliittisen ohjelman 2030 arviointi* -raportin (Uusikylä ym., 2024) mukaan museolain uudistusta ja sen taustalla ollutta museopoliittista ohjelmaa voidaan pitää varsin onnistuneina. Sekä lain että ohjelman nähtiin osaltaan selkeyttäneen valtakunnallisten ja alueellisten vastuumuseoiden strategista tehtävää sekä korostaneen toiminnan vaikuttavuuden merkitystä.

Museopoliittinen ohjelma ja museolain uudistaminen nostivat esiin näkemyksen siitä, että museoiden tulisi jatkossa olla aikaisempaa aktiivisempia yhteiskunnallisia toimijoita, jotka omien verkostojensa kautta toteuttaisivat niille määritellyjä strategisia päämääriä. Valtionosuusuudistus on tukenut museoiden yhteiskunnalliseen toimijuuteen kytkeytyvien tavoitteiden toteutumista muun muassa siten, että museot ovat voineet tuoda esille toimintansa luonteen monipuolisemmin suurelle yleisölle.

Arvioinnin johtopäätökset ja kehittämissuosituksukset on kiteytetty kuuteen kohtaan:

- 1. Uudistuksen päävahvuudet ovat museoiden valtionosuusjärjestelmän läpinäkyvyyden vahvistuminen ja vastuumuseotoiminnan muuttuminen tehtäväperusteiseksi.** Uudistus on vaikuttanut positiivisesti mm. aluemuseoprofiilin vahvistumiseen alueilla ja vahvistanut alueellisten museopalveluiden saatavuutta/tarjontaa. Uudistuksen toimeenpanon kehittämistä tulisi kuitenkin jatkaa. Alueellisten vastuumuseotehtävien tulkintoja ja niiden perusteluja tulisi pyrkiä selventämään ja yhdenmukaistamaan entisestään. Vuoro-vaikutuksellista ja informatiivista viestintää alueellisesta vastuumuseotoiminnasta olisi harjoitettava enemmän kuntien suuntaan.
- 2. VOS-uudistus on vahvistanut museotoiminnan resursointia ja vahvistanut rahoituksen ennustettavuutta ja läpinäkyvyyttä.** Museoviraston jakamat hankeavustukset ja muut avustukset tuovat osaltaan joustavuutta rahoitusjärjestelmään, mutta haasteena on se, kuinka esim. hankerahoituksella luoduille käytännöille ja innovaatioille saadaan riittävä jatkorahoitus. Vastuumuseotehtäviin liittyvät rahoituspäätökset ja niiden perustelut tulisi tuoda kootummin ja avoimemmin esille. Etenkin tietoa museotoiminnan tuloksellisuudesta ja vaikuttavuudesta tulisi tuottaa kootummin poliittista päätöksentekoa varten. Resurssitason tulisi määräytyä palveluiden kysynnän tai saavutettujen tulosten tai vaikutusten perusteella.
- 3. Vastuumuseoiden mukaan Museovirasto/OKM ei ilmaise riittävän selkeästi, mitä vastuumuseotoiminnalta odotetaan.** Museoviraston/OKM:n näkemyksen mukaan strateginen tavoiteasetanta ja toimenpiteiden priorisointi kuuluvat nimenomaan vastuumuseoille eikä ole tarkoituksenmukaista, että Museovirasto/OKM lähtisivät määrittelemään näitä yksityiskohtaisesti. Museoiden tavoitteiden tulisi jatkossa perustua vahvemmin museoalan kehittämisen strategisiin linjauksiin (vrt. museopoliittinen ohjelma, hallitusohjelma ja ministeriön strategiat). Samaan aikaan (vastuu)museoiden olisi kyettävä tuomaan neuvotteluihin omat alueelliset ja museolähtöiset tavoitteenasettelunsa nykyistä vahvemmin.

4. **Nykyisestä rahoituskauden seurantaraportista puuttuu selkeä yhteismitallinen toiminnan laatua/onnistuneisuutta arvioiva elementti.** Museotoiminnan vaikuttavuusketjun hahmottaminen on keskeinen puute, joka estää seurannan ja tuloksellisuuden kehittämistä. Nykyisiä seuranta- ja raportointitoimia tulisi pyrkiä kehittämään enemmän toiminnan tavoitteenasetannan ja tuloksellisuuden näkökulmista. Museoiden tulisi jatkossa ottaa vahvempi strateginen ote toiminnan kehittämiseen sekä vaikuttavuuden seurantaan ja arviointiin.
5. **Museopoliittinen ohjelma vastaa hyvin museoiden itsensä tunnistamiin tarpeisiin.** Samalla ohjelman toimeenpano ja omistajuus ovat käytännössä hajautuneet eikä toimeenpanon seurannalle ole varsinaista mekanismia. Ohjelmasta viestimiseen tulisi panostaa enemmän, ja viestintää olisi laajennettava myös museoalan sidosryhmiin kuten kuntapäätäjiin.
6. **Kaikki alueelliset vastuumuseot eivät vielä ole täysin sisäistäneet uutta strategista tehtäväänsä ja vastuutaan.** Vastuumuseoiden omaa johtamista ja organisointia olisi kehitettävä ja tuettava mm. vastuumuseotehtäviä käsittelevien koulutusten ja valmennusten avulla. Vastuumuseoiden keskinäistä yhteistyötä olisi edistettävä mm. tukemalla niiden oma-aloitteista verkostoitumis- ja yhteistyökäytäntöjen luomista.

2.2 KUNTIEN KULTTUURITOIMINNAN NÄKÖKULMA

Lain kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019) mukaan Suomen kuntien tehtävänä on järjestää kulttuuritoimintaa. Laissa kulttuuritoiminnalla tarkoitetaan toimintaa, jolla kunta edistää kulttuurin ja taiteen tekemistä, harrastamista, saatavuutta ja käyttöä sekä taide- ja kulttuurikasvatusta ja kulttuuriperintöä (1 §).

Tehtävänsä toteuttamisessa kuntien tulee ottaa huomioon monta asiaa. Näihin kuuluvat muun muassa kulttuurin ja taiteen yhdenvertaisen saatavuuden ja monipuolisen käytön edistäminen, edellytysten luominen ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle sekä kulttuurin ja taiteen edistäminen osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa. Kunnan tulee tehdä tehtäviä ja niihin liittyviä

palveluita järjestäessään ottaa huomioon myös paikalliset olosuhteet ja voimavarat sekä eri väestöryhmien tarpeet sekä tehdä yhteistyötä kunnan eri toimialojen välillä. (Emt., 3 §, 7 §.)

Kunnilla on laaja vapaus määritellä itse, millä tavalla ne toteuttavat lakisääteistä tehtävänsä. Kunta voi järjestää kulttuuritoimintaa itse taikka yhteistyössä toisten kuntien kanssa tai muulla tavoin (emt., 3 §). Toimintaa ohjaavat kuntien yleiset strategiset tavoitteet sekä esimerkiksi erilliset kulttuuristrategiat ja -ohjelmat, joita kunnat voivat laatia. Joissakin kunnissa on laadittu esimerkiksi julkiseen taiteeseen keskittyneitä ohjelmia.³⁰ Rakentamisen yhteydessä hankitun julkisen taiteen keskeinen kulttuuripoliittinen käsite on prosenttiperiaate, mikä on perinteisesti tarkoittanut, että määräosuus rakennushankkeen kustannuksista varataan taiteen hankintaan (Sokka ym., 2023, s. 91). Vuonna 2023 kolmanneksessa (31 %) maan kunnista oli tehty päätös rakentamiseen liittyvän taiteen prosenttiperiaatteen noudattamisesta ja/tai sovellettu sitä rakentamiseen liittyvissä investointihankkeissa tai asuinalueiden kaavoituksessa. Prosenttiperiaatteesta päättäminen ja sen käyttö oli huomattavasti yleisempää kaupunkimaisissa (73 %) kuin taajaan asutuissa (33 %) tai maaseutumaisissa (17 %) kunnissa.³¹

Aiemmat tutkimukset ja selvitykset ovat osoittaneet kuntien monimuotoisuutta kulttuuritoiminnan järjestämisessä. Valtaosa kunnista järjestää itse ja/tai tukee avustuksilla kulttuuritapahtumia (kuten festivaaleja ja paikallisia juhlia), kunnassa vierailevia musiikin ja esittävän taiteen esityksiä sekä taiteen perusopetusta jollakin alalla. Harvinaisinta on pysyvä ammatillinen taidemuseotoiminta, muu museotoiminta ja pysyvä ammatillinen musiikkitoiminta. (Aluehallintovirasto, 2020.)

Kunnilla on keskeinen merkitys taidemuseoiden toiminnan mahdollistajina. Enemmistö Suomen 54 taidemuseosta (65 %, n=35) on kunnallisia eli kuntien ylläpitämiä. Alueellista taidemuseotehtävää hoitavista 17 taidemuseosta kaikki paitsi Helsingin taidemuseo HAM ovat kunnallisia. Kunnilla on merkittävä rooli myös ei-kunnallisten taidemuseoiden tukijoina.

Taidemuseoiden toiminnasta, rahoituksesta ja roolista osana kuntien kulttuuritoimintaa ei kuitenkaan ole saatavilla ajantasaista kattavaa tietoa. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet kuntien kulttuuritoiminnan alueellista erilaistumista. Kunnat ja niiden toimintamahdollisuudet ovat 2000-luvulla

³⁰ Julkisella taiteella tarkoitetaan julkisella tai puolijulkisella paikalla, joko ulkona tai sisällä, olevaa taidetta. Ks. lisää Sokka ym., 2023, s. 91–105.

³¹ Kulttuuri kunnan toiminnassa 2023 -tiedonkeruun perustaulukot. Päivitetty 20.11.2023. (www.teaviisari.fi/kulttuuri) [haettu 29.2.2024.]

erilaistuneet enenevässä määrin, ja kuntien kulttuuritoimintaan kohdentamassa rahoituksessa sekä toiminnallisissa painotuksissa on todettu huomattavia eroja (mm. Aluehallintovirasto, 2022; Renko & Ruusuvirta, 2018; ks. myös Kangas & Ruokolainen, 2012). Kunnan asukasluku on keskeinen korkeita asukaskohtaisia kustannuksia osoittava tekijä. Kulttuuritoimintaa leimaa alueellinen eriytyminen, joka noudattelee maan laajempaa keskittymis- ja kaupungistumiskehitystä. (Ks. mm. Renko ym., 2020.)

Tällä hetkellä taiteellisen työn asema ja edistäminen erilaisissa kunnissa vaihtelee suuresti. Esimerkiksi pysyvä ammattimainen taide- ja kulttuuritoiminta keskittyy kaupunkimaisiin kuntiin, ja taide- ja kulttuurilaitokset keskittyvät etenkin asukasluvultaan suuriin maakuntakeskuksiin (OKM, 2012). Varsinkin maaseutumaisissa kunnissa on todettu tarve kehittää kulttuurin ja taiteen sisältöihin liittyvää osaamista (Ruusuvirta ym., 2020, s. 72–73).

Useimmat kunnat kokevat, että ammattimaisen taiteellisen työn ja toiminnan edellytysten luominen toteutuu nykyisellään heikosti. Hieman alle viidennes (17 %) syksyllä 2019 toteutettuun peruspalvelujen arviointikyselyyn vastanneista kunnista³² koki luovansa hyvin edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle. Näin koki 37 prosenttia kaupunkimaisista kunnista, 21 prosenttia taajaan asutuista kunnista ja vain kahdeksan prosenttia maaseutumaisista kunnista. (Aluehallintovirastot, 2020.)

Taiteen ja kulttuurin barometri 2020. Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa -tutkimukseen (Ruusuvirta ym., 2021) vastanneista kunnista³³ noin viidennes (22 %) oli sisällyttänyt voimassa olevaan kunta- tai kaupunki-strategiaan ammattimaiseen taiteelliseen työhön tai työskentelyyn liittyviä tavoitteita, toimenpiteitä tai resursseja. Näin oli tehnyt 49 prosenttia kaupunkimaisista, 22 prosenttia taajaan asutuista ja kahdeksan prosenttia maaseutumaisista kunnista (emt., s. 37–38). Kuntien barometrivastausten mukaan keskeisiä perusteita kunnan halulle tukea taiteellista työtä ja toimintaa olivat alueen elinvoimaisuuden ja asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen (emt., s. 39). Syinä sille, ettei kunnissa luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle mainittiin muun muassa kunnan pienuus, ammattitaiteilijoiden puute kunnassa, kunnan tiukka taloudellinen tilanne ja niukat resurssit, heikko koordinaatio ja tiedonkulku sekä se, että aihe ei ole kunnassa tarpeeksi kiinnostava (emt., s. 42).

32 n=216

33 n=160

Tuore hyvinvointialueuudistus on muuttanut kuntien toiminnan painopistettä sosiaali- ja terveystalouden järjestämisvastuun siirryttyä uusille hyvinvointialueille (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, 612/2021). Tämän myötä kuntien tehtävissä korostuvat kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden sekä yleisemmin kunnan elinvoimaisuuden edistäminen, missä kulttuurilla ja taiteella voi olla merkittävä rooli. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta edellyttää kuntia edistämään lain tavoitteiden ja tehtävien mukaista toimintaa yhteistyössä hyvinvointialueiden sekä muiden kuntien, viranomaisten, maakunnan sekä kulttuuri- ja taidealan ja muiden toimialojen kanssa (166/2019, 7 §).

Voimassa olevassa Orpon hallituksen ohjelmassa todetaan kuntien erilaisumisen salliminen palvelutarjonnassa (VN, 2023, s. 54). Tästä näkökulmasta alueellisuus kulttuuritoiminnan järjestämisessä on korostumassa. Samalla todetaan, että jokaisen kunnan on pystyttävä tarjoamaan peruspalvelut erityisesti sivistyspalveluissa (emt., s. 53).

Alueellinen kehittäminen kytkee yhteen kuntia sekä valtiota ja muita kulttuuripolitiikan toimijoita. Alueiden kehittämisen tavoitteena on edistää alueiden kestävä kehitystä, kasvua ja kilpailukykyä, asukkaiden hyvinvointia ja elinympäristön laatua (Laki alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanosta 756/2021, 2 §).

Lain mukaan alueiden kehittäminen on valtion, maakuntien liittojen, kuntien ja muiden toimijoiden vuorovaikutukseen perustuvaa, hallinnonalojen välistä yhteistyötä ja monitasoista toimintaa, joka perustuu kansallisiin ja alueiden erilaisiin vahvuuksiin ja tarpeisiin. Maakunnan liitot ovat alueidensa lakisääteisiä kuntayhtymiä, joissa jokaisen kunnan on oltava jäsenenä ja joiden lakisääteisiin tehtäviin kuuluu alueensa kehittäminen. Kukin 18 maakuntien liitosta edistää alueensa kehittämistä laatimalla maakunnan pitkän aikavälin strategiaan linjauksiin perustuvan maakuntaohjelman (emt., 8 §). Maakunnan liittojen tehtävänä on myös edistää kulttuuria osana maakunnallista strategiayötä sekä maakunnallista identiteettiä ja asukkaiden osallistumista maakunnan kehittämiseen (emt., 17 §). Maakunnan liittojen toimialueet seuraavat Suomen maakuntarajoja.

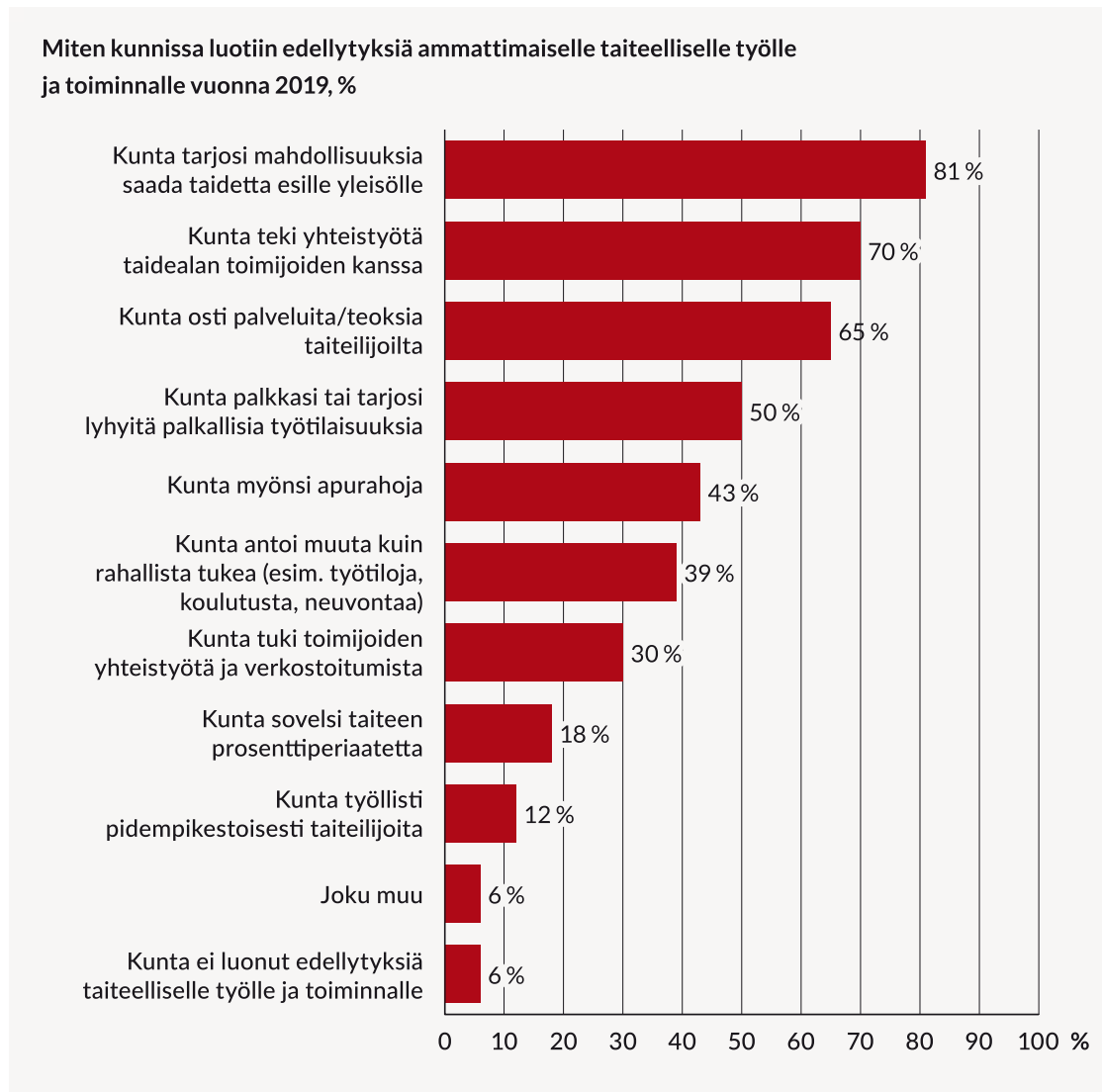
Alueellisen kehittämisen näkökulmasta taidemuseoiden toiminta ja etenkin alueellista taidemuseotehtävää hoitavien vastuumuseoiden toiminta kytkeytyvät osaksi yksittäistä kuntaa laajemmin alueen kehitystä, kasvua, kilpailukykyä ja asukkaiden hyvinvointia. Lainsäädäntö korostaa yhteistyötä niin alueellisessa kehittämisessä kuin kuntien ja alueellisten vastuumuseoiden tehtävien toteuttamisessa.

Taiteellisen työn ja toiminnan edistämisen tapoja kunnissa

Taiteen ja kulttuurin barometri 2020. Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa -tutkimuksen (Ruusuvirta ym., 2021) kysely osoitti, että ammatillisen taiteellisen työn ja toiminnan edistäminen kunnissa toteutuu taiteenalasta riippumatta etenkin teosten esittämismahdollisuuksien kautta. Vuonna 2019 valtaosa (81 %) kyselyn vastaajakunnista tarjosi taiteilijoille ja taiteellisille yhteisöille mahdollisuuksia saada taidettaan esille yleisölle. Enemmistö kunnista teki myös yhteistyötä taidealan toimijoiden kanssa (70 %) sekä osti palveluita/teoksia taiteilijoilta (65 %). (Kuva 1.)

Puolet kunnista palkkasi tai tarjosi lyhyitä palkallisia työtilaisuuksia taiteilijoille tai taiteellisille yhteisöille. Tämä oli huomattavasti yleisempää kaupunkimaisissa (86 %) kuin taajaan asutuissa (54 %) tai maaseutumaisissa (29 %) kunnissa. Kymmenesosa (12 %) kunnista työllisti taiteilijoita pidempikestoisesti. Näin toimittiin etenkin kaupunkimaisissa kunnissa (27 %) sekä muutamissa taajaan asutuissa ja maaseutumaisissa kunnissa.

Alle puolet vastaajakunnista (43 %) myönsi apurahoja taiteelliseen työskentelyyn. Apurahoituksen mittakaava on kuitenkin usein vaatimaton: suuremmissakin kaupungeissa voidaan esimerkiksi jakaa yksi kokovuotinen apuraha. Lisäksi kunnat antoivat taiteilijoille muuta kuin rahallista tukea kuten työtiloja, koulutusta, neuvontaa (39 %) tai tukivat toimijoiden yhteistyötä ja verkostoitumista (30 %). Kyselyvastausten mukaan noin viidennes (18 %) kunnista sovelsi taiteen prosenttiperiaatetta. Muina ammatillisen taiteellisen työn ja toiminnan edistämisen keinoina mainittiin muun muassa kulttuuripalkinnon myöntäminen sekä taiteilijaresidenssin tai alueen kuntien yhteishankkeen valmistelu. (Kuva 1.)

Kuva 1. Ammatillisen taiteellisen työn ja toiminnan edistämistapoja kunnissa.

Lähde: Ruusuvirta ym., 2021, s. 40–43.

Tuoreita kokemuksia taiteilijoiden työllistamisestä kunnissa on koottu osana Satakunnan ammattikorkeakoulun koordinoimaa Kuntakuvataiteilija-hanketta vuosina 2022–2023. OKM rahoitti hanketta samasta rahoitusinstrumentista TAMU-hankkeen kanssa.

Kuntakuvataiteilija-hankkeessa viisi ammattikorkeakoulua ympäri maata on tehnyt yhteistyötä joukon maaseutumaisia kuntia kanssa. Hankkeessa kymmenen kuvataiteilijaa on toiminut kuntakuvataiteilijoina osana omaa taiteellista työtään.

Hankkeen taustalla on, että etenkin harvaan asutuilla alueilla kuvataiteilijoilta puuttuu usein verkostoja toisiin kuvataiteilijoihin, rahoittajiin, yrityksiin ja kuntiin. Vaikka ideoita ja tahtoa löytyisiikin, taiteilijoilla ei välttämättä ole osaamista taiteen tekemiseen liiketoimintana, taiteen näkyvyyden hankkimiseen, digitalisaation haasteisiin, hankkeiden organisointiin tai yhteydenpitoon ja kansainvälistymiseen.

Kuntakuvataiteilija-hankkeen raportissa todetaan, että vaikka kunnista löytyisi tahtoa ja rahoitustakin, kuntien edustajilla ei aina ole kokonaisvaltaista ymmärrystä kuvataiteilijoiden osaamisen hyödyntämisestä kuntien ja yritysten elinvoimaisuuden, näkyvyyden ja hyvinvoinnin lisäämisessä. Kunnista puuttuu tietoa kuvataiteilijan ammatista sekä taiteellisen työn erityislaadusta. Taidetta ei myöskään aina hahmoteta omaksi toimialakseen, vaan se niputetaan osaksi laajempaa kulttuuri- tai harrastustoimintaa esimerkiksi käsityökerhojen, vapaan sivistystyön ja kirjastotoiminnan kanssa. Kuvataiteilijan työ voidaan mieltää myös matkailusektoriin kuuluvaksi yrittämiseksi tai hyvinvointitoiminnaksi osana sosiaali- ja terveyshuoltoa. (Emt., s. 28)

Kuntakuvataiteilija-hankkeen taiteilijat työskentelivät hyvin eri tavoin ja yhdistivät erityisalaansa kunnan ja kuntalaisten todettuihin tarpeisiin. Työskentelyä sovitettiin usein yhteisö- ja ympäristötaiteen traditioihin ja toteutettiin pedagogisin menetelmin muun muassa kouluissa ja kirjastoissa. Yhdessä hankkeessa tehtiin yhteistyötä paikallisen taidemuseon kanssa (Aineen taidemuseo Torniossa): taidemuseon johtaja toimi asiantuntijana taiteilijahaussa sekä hanke ohjausryhmässä.

Raportin mukaan työskentelyn onnistuminen edellytti taiteilijoilta joustavuutta, kärsivällisyyttä ja uuteen tilanteeseen sopeutumista. Hankaluuksina mainittiin tilanteet, joissa taiteilijoiden työskentelyyn ei ollut hallinnollisista syistä aikaa tai mahdollisuutta hakea tarvittavaa lisärahoitusta. Lisäksi tiedonkulussa kuntaorganisaatioiden sisällä oli vaikeuksia.

Kuntakuvataiteilija-hankkeen yhteenvedona todetaan, että alueiden ammattitaiteilijoiden, ammattikorkeakoulujen ja kuntien kulttuuritoiminnasta vastaavien virkahenkilöiden suhteet ovat tiivistyneet ja vakiintuneet. Raportin mukaan ”-- kuntakuvataiteilijuus voi erityisesti maaseutumaisessa ympäristössä olla erinomainen tilaisuus paitsi lisätä taiteen saatavuutta ja saavutettavuutta, myös tarjota taide- ja kulttuurialan ammattilaisille inspiroivia työllisyysmahdollisuuksia maailmassa, jossa valmiita työllistymisen rakenteita on vain vähän” (Emt., s. 5). Tärkeää olisi tunnistaa mahdollisia eroavaisuuksia paitsi eri kuntien tarpeisiin, myös taiteilijoiden työn luonteeseen liittyen. Laajemmin tarkasteltuna tarve välittäjäportaan vahvistamiselle on edelleen ajankohtainen; managerit, taidekonsultit tai taidekehittäjät olisivat varsinkin pääkaupunkiseudun ulkopuolella ratkaiseva lisä kuvataidetoiminnan kehittämisessä.

3 TAMU-kehittämistehtävä

Alueellinen taidemuseotehtävä osana kuntien kulttuuritoimintaa eli TAMU on OKM:n myöntämä alueellinen kehittämistehtävä, joista säädetään laissa kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019). OKM voi osoittaa hakemuksesta kunnalle tai muulle toimijalle kehittämistehtävän, jolla luodaan edellytyksiä kuntien kulttuuritoiminnalle. Kehittämistehtävällä tuetaan kuntien kulttuuritoiminnan laatua, vaikuttavuutta, henkilöstön osaamista, asukkaiden yhdenvertaisuutta ja kuntien keskinäistä yhteistoimintaa. (Emt., 6 §.)

TAMU-kehittämistehtävä keskittyi etenkin kahden laissa mainitun kunnan tehtävän edistämiseen: kuntien tulee edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä sekä luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle (emt., 3 §).³⁴ Alueellisen toiminnan kautta kehittäminen voi kohdistua myös asukasluvultaan pienempiin kuntiin, joissa on todettu tarve kehittää kulttuurin ja taiteen sisältöihin liittyvää osaamista (ks. Ruusuvirta ym., 2020, s. 72–73).

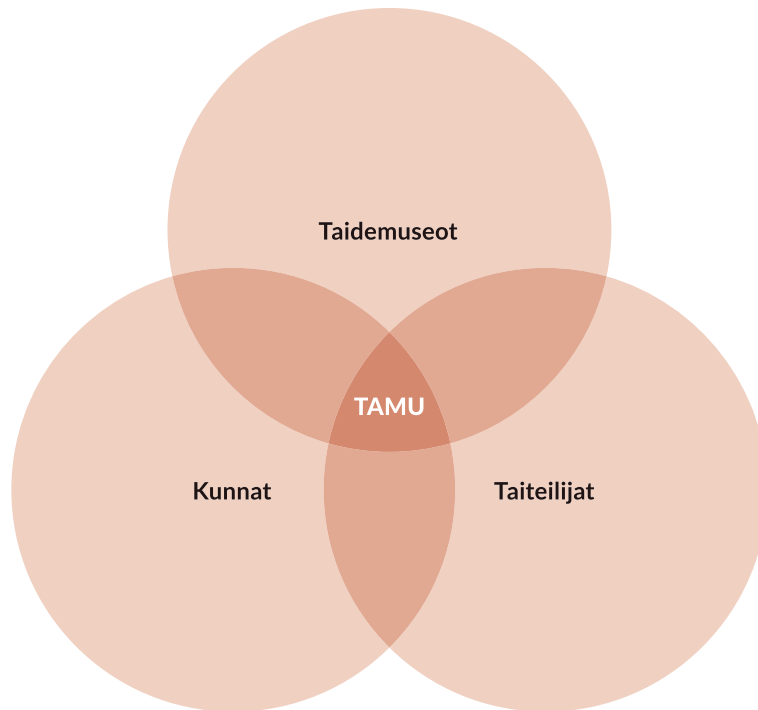
TAMU-kehittämistehtävässä pyrimme täydentämään edellisessä luvussa kuvattuja tietoaukkoja liittyen taidemuseoiden toimintaan, rahoitukseen ja rooliin osana kuntien kulttuuritoimintaa. Samalla tavoite oli täydentää kuvaa kansallisen kulttuuripolitiikan toteutuksesta eri puolilla Suomea. Tieto taidemuseoista on tärkeää kansallisen kulttuuripolitiikan toteuttamisessa sekä visuaalisten taiteiden toimialan rakenteiden kehittämiseksi (vrt. OKM, 2017). Taidemuseoita koskevaa tietoa on ollut vaikea erottaa muusta museo-toiminnasta ilman niihin erikseen kohdennettua tiedonhankintaa (ks. mm. Jakonen ym., 2019).

Näistä lähtökohdista rajasimme kehittämistehtävän fokuksen taidemuseoiden, kuntien ja ammattitaiteilijoiden vuorovaikutukseen (kuva 2). Vaikka toimijaryhmät voidaan erottaa toisistaan analyysissä, käytännössä ne ovat monin tavoin kytköksissä toisiinsa: suuri osa taidemuseoista on osa kuntien organisaatioita ja taiteilijoita työskentelee niin taidemuseoissa kuin kunnissa.

Alueellisesti TAMU-kehittämistehtävä keskittyi Kemin taidemuseon, Kuopion taidemuseon ja Porin taidemuseon toiminta-alueille, jotka kuvaataan seuraavassa alaluvussa. Kukin yhteistyömuseo kehitti omalla alueellaan toimintamalleja, jotka edistävät kuntien kulttuuritoiminnan ja sen osana etenkin taiteellisen työn ja toiminnan sekä saavutettavuuden toteuttamista alueellisen taidemuseotehtävän kautta. Cupore toteutti tutkimusta, johon

³⁴ <https://okm.fi/-/taide-ja-kulttuuritoiminnan-kehittaminen-alueilla-ja-kunnissa> [haettu 9.2.2024.]

keräsimme aineistoa etenkin yhteistyötaidemuseoiden toiminta-alueilta, mutta myös laajemmin taidemuseoista, kunnista ja taiteilijoista eri puolilla Suomea. Seuraavissa alaluvuissa esittelemme TAMU-kehittämistehtävän alueet sekä tutkimuksen kysymykset, aineiston ja menetelmät.

Kuva 2. TAMU-kehittämistehtävän fokus.

3.1 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN MAANTIETEELLISET ALUEET

TAMU-kehittämistehtävässä toimintamallien kehittäminen toteutui Kemin taidemuseon, Kuopion taidemuseon ja Porin taidemuseon toiminta-alueilla. Kuvassa 3 esitetään korostettuina nämä alueet sekä muiden alueellista taide-museotehtävää hoitavien taidemuseoiden toimialueet.

Kuva 3. TAMU-hankkeen yhteistyötaidemuseoiden sekä muiden alueellista taidemuseotehtävää hoitavien taidemuseoiden toimialueet.

Yhteistyömuseot valikoitiin niin kutsutun lumipallomenetelmän avulla. Tieto yhden taidemuseon kehittämisajatuksista johti tietoon muiden suunnitelmista. Valitut yhteistyömuseot sijaitsevat eri puolilla Suomea, niillä on erilaiset profilit ja ne painottavat suunnitelmissaan hieman eri tehtäviä. Kaikilla on hyvin erilaiset toimintaympäristöt, mikä heijastuu niiden toimintaan ja alueellisen taidemuseotehtävän painopisteisiin.

TAULUKKO 1.

Aluetaidemuseotehtävää toteuttavien museoiden kattamat alueet kuntatyypeittäin (TAMU-hankkeen yhteistyömuseot korostettuina).

Alueellista taidemuseotehtävää hoitava taidemuseo	Kaupunki-maiset kunnat	Taajaan asutut kunnat	Maaseutu-maiset kunnat	Kunnat alueella yhteensä
HAM Helsingin taidemuseo, Helsinki	14	5	7	26
Hämeenlinnan taidemuseo, Hämeenlinna	3	2	6	11
Joensuun museot, Joensuu	1	4	8	13
Jyväskylän museot, Jyväskylä	1	5	16	22
K.H. Renlundin museo, Kokkola	1		7	8
Kemin taidemuseo, Kemi	2	1	6	9
Kuopion taidemuseo, Kuopio	2	3	14	19
Lahden museot, Lahti	3	2	5	10
Lappeenrannan museot, Lappeenranta	5		10	15
Mikkelin kaupungin museot, Mikkelä	2	1	9	12
Museo- ja tiedekeskus Luuppi, Oulu	4	11	23	38
Nelimarkka-museo, Alajärvi	1	7	10	18
Porin taidemuseo, Pori	3	4	9	16
Rovaniemen taidemuseo, Rovaniemi	1	1	10	12
Tampereen taidemuseo, Tampere	7	6	10	23
Turun museokeskus, Turku	4	9	14	27
Vaasan kaupungin museot, Vaasa	4	2	8	14
(Ahvenanmaa - ei alueellista vastuumuseota)	1		15	16
Kunnat alueella yhteensä	59	63	187	309

Lähde: Tilastokeskus, 2023.³⁵

³⁵ https://www2.tilastokeskus.fi/fi/luokitukset/corrmaps/kunta_1_20220101%23kuntaryhmitys_1_20220101/ [haettu 20.3.2024.]

TAMU-hankkeen yhteistyömuseoista Kuopion taidemuseon alueellisen taidemuseotehtävän toimialueena on Pohjois-Savon maakunta ja Porin taidemuseon toimialueena Satakunnan maakunta. Kemin taidemuseo sen sijaan ei toimi rajatusti yhden maakunnan alueella. Sen toimialueeseen kuuluu yhdeksän Lapin maakunnan 21 kunnasta. Muiden Lapin maakunnan kuntien alueella alueellista taidemuseotehtävää toteuttaa Rovaniemen taidemuseo.³⁶ Kuntaryhmitysten näkökulmasta Kemin, Kuopion ja Porin taidemuseoiden alueet ovat keskenään melko samankaltaisia. Kullakin alueella on muutama kaupunkimainen ja taajaan asuttu kunta.³⁷ Suurin osa alueiden kunnista on maaseutumaisia. Suurin kuntien määrä, 19, on Kuopion taidemuseon toimialueella. Porin taidemuseon toimialueella on 16 kuntaa ja Kemin taidemuseon alueella yhteensä vain yhdeksän kuntaa.

Yhteistyömuseoista Kuopion ja Porin taidemuseot sijaitsevat toimialueensa asukasluvultaan suurimmassa kunnassa. Kemin aluetaidemuseon toimialueella sijaitseva Tornio sen sijaan on hieman isompi (syksyn 2022 tiedoin n. 1 500 asukasta suurempi³⁸) kuin Kemi. Kuopio on kolmesta kohdekaupungista ainoa muuttovoittokunta ja myös asukasluvultaan selvästi suurin. Porissa ja Kuopiossa on yliopistokoulutusta. Kuopiossa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä on kaupungeista korkein, Kemissä matalin. (Taulukko 2.)

³⁶ Toimialue: Enontekiö, Inari, Kemijärvi, Kittilä, Pelkosenniemi, Posio, Ranua, Rovaniemi, Salla, Savukoski, Sodankylä ja Utsjoki

³⁷ Kaupunkimaisiin kuntiin luetaan ne kunnat, joiden väestöstä vähintään 90 % asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000. Taajaan asuttuja kuntia ovat puolestaan ne kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on vähintään 4 000, mutta alle 15 000. Maaseutumaisiin kuntiin kuuluvat ne kunnat, joiden väestöstä alle 60 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000 sekä ne kunnat joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4 000 (https://www.stat.fi/meta/kas/til_kuntaryhmit.html)

³⁸ Ks. <https://www.kemi.fi/kaupunki-ja-hallinto/suuri-pieni-kaupunki/> ja <https://www.tornio.fi/kaupunki-ja-hallinto/tietoa-torniosta/>

TAULUKKO 2.

Perustietoja yhteistyömuseoiden sijaintikunnista vuonna 2022.

2022	Pori	Kemi	Kuopio
Väkiluku	83 205	19 499	122 594
Väkiluvun muutos edellisestä vuodesta, %	-0,3	-2,4	0,9
Alle 15-vuotiaiden osuus väestöstä, %	13,5	13,6	14,1
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, %	59,6	55,8	63,6
Yli 64-vuotiaiden osuus väestöstä, %	26,9	30,6	22,2
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, %	0,6	0,2	0,1
Ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä, %	3,3	3,5	3,2
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % (2021)	29,0	24,9	35,0
Työttömien osuus työvoimasta, % (2021)	11,8	14,9	10,4

Lähde: Tilastokeskus, Kuntien avainluvut.³⁹

3.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET, -AINEISTO JA -MENETELMÄT

Cuporen TAMU-kehittämistehtävässä toteuttaman tutkimuksen tavoite oli tuottaa uutta tietoa taidemuseoiden toiminnasta ja etenkin alueellisen taidemuseotehtävän toteutuksesta osana kuntien kulttuuritoimintaa sekä suhteessa taiteilijoihin. Tutkimuksen keskeinen kysymys oli, miten taidemuseoiden toiminta ja etenkin alueellisen taidemuseotehtävän toteutus tukee kuntien kulttuuritoiminnan toteuttamista. Tämän osana tarkasteltiin taiteellisen työn ja toiminnan sekä saatavuuden toteuttamista tällä hetkellä.

Tarkastelimme kysymystä seuraavien tarkennettujen tutkimuskysymysten kautta:

1. Miten taidemuseot sijoittuvat osaksi kuntaorganisaatioita ja toimivat yhteistyössä niiden kanssa?
2. Millainen on taidemuseoiden rooli ja merkitys osana kulttuuritarjontaa kunnissa?
3. Millä tavoin taidemuseot luovat edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle kunnissa ja miten toiminta vastaa taiteilijoiden tarpeisiin?

³⁹ <https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2023&active1=KU609&active2=KU240> [haettu 20.3.2024.]

Tutkimuskysymysten kautta tarkasteltiin kaikkia taidemuseoita, mutta kehittämistehtävän kohdennuksen mukaisesti keskityimme kunkin kysymyksen kohdalla etenkin alueellista taidemuseotehtävää hoitaviin vastuumuseoihin. Näin saatiin tietoa siitä, miten alueellisten vastuumuseoiden taidemuseotehtävä vertautuu muihin taidemuseoihin. Tutkimuskysymysten kautta pyrittiin luomaan monipuolinen kuva siitä, millainen taidemuseoiden ja etenkin alueellista taidemuseotehtävää toteuttavien vastuumuseoiden merkitys on kuntien kulttuuritoiminnan sekä kansallisen kulttuuripolitiikan näkökulmista esimerkkialueilla sekä laajemmin eri puolilla Suomea.

Aineistokokonaisuus kuvataan taulukossa 3. Uutta tutkimusaineistoa koottiin kolmelta edellisessä aluvussa kuvatulta esimerkkialueelta taidemuseoiden suunnitelmien ja raporttien, kuntien strategioiden, taustakeskustelujen ja vierailuilla toteutettujen havainnointien kautta. Uutta tietoa koottiin myös taidemuseoille sekä taiteilijoille osoitetuilla kyselyillä.

Taidemuseokysely toteutettiin loppuvuonna 2022. Kysymykset koskivat taidemuseoiden taustaa, organisaatiota, toimintaa ja yhteistyötä. Vastaavaa kattavaa ja ajantasaista tietoa taidemuseoiden toiminnasta ei ollut aiemmin saatavilla. Kysely lähetettiin kaikkien 54 taidemuseon johtajille tai muille yhteyshenkilöille. Vastauksia saatiin 45 taidemuseolta. Joukossa olivat kaikki 17 alueellista taidemuseotehtävää hoitavaa taidemuseota. Yli kolmanneksella (38 %) vastanneista taidemuseoista oli siten alueellinen taidemuseotehtävä.

Taiteilijakyselyllä kerättiin visuaalisten alojen ammattitaiteilijoiden ja taiteen harrastajien näkemyksiä kuntien ja taidemuseoiden toiminnasta sekä yhteistyöstä taiteilijoiden kanssa. Kysely toteutettiin avoimella verkko-kyselyllä. Kyselylinkki lähetettiin alueellisille taiteilijajärjestöille (Suomen Kuvataidejärjestöjen Liiton jäsenjärjestöt, n=56), joita pyydettiin välittämään kyselyä omille jäsenilleen. Kyselyyn saatiin 217 vastausta.

Aineistokokonaisuutta täydennettiin koko maan kattavilla aiemmin kerätyillä aineistoilla, jotka kuvasivat TAMU-hankkeen fokuksen mukaisesti taidemuseoita, kuntia ja taiteilijoita. Hyödynsimme etenkin aiemmin kerättyjä tilastoaineistoja sekä Taiteen ja kulttuurin barometritutkimuksiin Cuporessa koottuja aineistoja.

Taulukossa 3 kuvatun aineiston lisäksi hyödynsimme kattavasti aiempia aihepiiriä koskevia tutkimuksia ja selvityksiä, jotka on listattu lähdeluetteloon.

Tutkimusaineistoa analysoitiin määrällisin ja laadullisin menetelmin. Määrällistä tietoa kyselyistä ja tilastoista analysoitiin tarkastelemalla hajontaa ja keskiarvoja. Laadullista aineistoa (kirjalliset dokumentit, kyselyjen avoimet vastaukset) analysoitiin aineistolähtöisellä teemoittelulla. Taustakeskustelujen sekä alueilla tehtyjen vierailujen kautta saatua tietoa hyödynnettiin muun aineiston tulkinnassa ja kehystämässä.

Menetelmällisesti hyödynsimme triangulaatiota eli erilaisten analyysi-
menetelmien ja tietolähteiden yhdistämistä tutkimuksessa. Cuporesta
hankkeeseen osallistui kolme tutkijaa, joista kukin analysoi aineistoa ja esi-
merkkialueita omasta näkökulmastaan. Yhteinen näkemys muodostettiin
keskustelujen kautta.

TAULUKKO 3.

Aineisto.

Aineisto / kohde	Taidemuseot	Kunnat	Taiteilijat
Uudet tiedonkeruut	<ul style="list-style-type: none"> - Taidemuseokysely <i>Vastausprosentti 83 % (45/54), vastaus kaikilta 17 alueellista taidemuseotehtävää hoitavalta vastuumuseolta</i> - Viimeisimmät aluevastuumuseoilta edellytetyt suunnitelmat alueellisen toiminnan painopisteistä ja tavoitteista - Kolmen yhteistyötaidemuseon (Kemi, Kuopio, Pori): suunnitelmat, seuranta, raportoinnit - Havainnot vierailuilta yhteistyötaidemuseoiden alueilla syksyllä 2022 ja 2023 	<ul style="list-style-type: none"> - Kolmen yhteistyötaidemuseoiden sijaintikuntien strategiat ja taustakeskustelut 	<ul style="list-style-type: none"> - Taiteilijakysely <i>Välitys alueellisten taiteilijaseurojen kautta, n=217</i> - Alueella toimivien taiteilijoiden kanssa käydyt taustakeskustelut
Aiemmin kerätyt aineistot	<ul style="list-style-type: none"> - Tilastoaineistot <i>Museotilasto, Frame Contemporary Art Finlandin tilastot</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - Tilastoaineistot <i>Kuntien kulttuuritilastot KULTTI, Tilastokeskus, THL:n kulttuurin TEAviisari</i> - Aiemmin kootut kyselytutkimusaineistot <i>Taiteen ja kulttuurin barometri 2020: Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa (kuntien vastaukset), Kulttuurin peruspalveluarviointikyselyt kunnille</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - Aiemmin kootut kyselytutkimusaineistot <i>Taiteen ja kulttuurin barometri 2020: Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa (visuaalisten taiteilijoiden vastaukset)</i>

4 TAMU-kehittämistehtävän keskeisiä tuloksia

Tässä luvussa kuvaamme tutkimuksen keskeiset tulokset. Luku rakentuu kolmen edellä kuvatun tutkimuskysymyksen mukaisesti (ks. luku 3.2). Ensin tarkastellaan taidemuseoiden sijoittumista kuntaorganisaatioissa, sitten taidemuseoiden roolia osana kunnan kulttuuritarjontaa ja luvun lopuksi taidemuseoiden toimintaa taiteellisen työn ja toiminnan edellytysten luomisessa suhteessa taiteilijoiden tarpeisiin. Yhteistyökumppaneina toimineiden Kemien, Kuopion ja Porin taidemuseoiden kehittämät toimintamallit kuvataan seuraavassa luvussa numero 5.

4.1 TAIDEMUSEOT OSANA KUNTIEN ORGANISAATIOITA

Cuporen toteuttama taidemuseokysely vahvisti, että kunnat ovat taidemuseoiden keskeisiä sidosryhmiä. Suuri osa taidemuseoista on osa kuntien organisaatioita: kaikista taidemuseokyselyyn vastanneista 45 taidemuseoista 67 % (n=30) oli kunnallisia. Noin neljänneksen (27 %) omisti säätiö, kahden yhdistys ja yhden (kuntaomisteinen) yritys. Myös ei-kunnallisilla taidemuseoilla oli vastausten mukaan kiinteitä yhteyksiä kuntiin esimerkiksi avustusten ja tilojen kautta.

Kunnalliset taidemuseot toimivat osana kuntaorganisaatioita vaihtelevilla hallinnollisilla ratkaisuilla. Esimerkin muodostavat TAMU-hankkeen yhteistyötaidemuseot Kemissä, Kuopiossa ja Porissa.

Kaikki yhteistyötaidemuseot ovat omissa kaupunkiorganisaatioissaan eri tavoin nimettyjen lautakuntien ja toimialojen alla. Porissa taidemuseo on vapaa-ajanlautakunnan alla, kun taas Kemissä ja Kuopiossa lautakunnan nimessä on hyvinvointi. Porissa taidemuseo on osa sivistystoimialaa, Kemissä ja Kuopiossa taas hyvinvoinnin toimialaa. Kuopiossa taidemuseo on osa omatoimisen hyvinvoinnin palveluja. Kuopion taidemuseon hallinnollinen asema poikkeaa Kuopion kaupunginteatterista sekä konsertti- ja kongressikeskuksena toimivasta Kuopion musiikkikeskuksesta, jotka molemmat on määritelty taidepalveluiksi. (Taulukko 4.)

TAULUKKO 4.

Taidemuseoiden asema osana kuntaorganisaatioita Kemissä, Kuopiossa ja Porissa (2023).

	Lautakunta	Toimiala
Kemi	Hyvinvointi-lautakunta	Hyvinvointitoimiala <ul style="list-style-type: none"> – Lasten ja nuorten palveluprosessit – <i>Vapaa-aikapalvelujen kehittäminen ja koordinointi, Järjestöyhteistyö</i> <i>Museopalvelut: Kemin taidemuseo, Kemin historiallinen museo</i> – Hyvinvoinnin, terveyden ja liikunnan edistäminen
Kuopio	Hyvinvoinnin edistämisen lautakunta	Hyvinvoinnin edistämisen palvelualue <ul style="list-style-type: none"> – <i>Omatoimisen hyvinvoinnin palvelut</i> <i>Museokeskus: Kuopion taidemuseo, Kuopion kulttuuri-historiallinen museo ja Kuopion luonnontieteellinen museo⁴⁰</i> – Ohjatun hyvinvoinnin ja omaehtoisen oppimisen palvelut – Taidepalvelut <i>Kaupunginteatteri, Musiikkikeskus</i>
Pori	Vapaa-ajan-lautakunta	Sivistystoimiala <ul style="list-style-type: none"> – Varhaiskasvatusyksikkö – Opetusyksikkö – <i>Kulttuuriyksikkö</i> <i>Museopalvelut: Porin taidemuseo, Satakunnan Museo</i> – Liikunta- ja nuorisoyksikkö – Yhteiset palvelut -yksikkö

Taidemuseot tunnustetaan vaihtelevasti osana kaupunkien strategista kehittämistä. Kemin viimeisimmässä kaupunkistrategiassa kulttuuria ei mainita lukuun ottamatta taulukkoa, jossa monipuoliset kulttuuri- ja liikuntamahdollisuudet tunnustetaan kaupunkiorganisaation sisäisinä vahvuuksina (Kemin kaupunki, 2019, s. 10). Hyvinvointitoimiala soveltaa kaupungin yhteisiä tavoitteita: Viisas Kemi, Välittävä Kemi ja Vihreä Kemi. Kaupungissa on parhaillaan tekeillä uusi kulttuuristrategia. Tavoitteena on kuulla valmistelussa kuntalaisia ja kulttuuritoimijoita. Valmistelussa huomioidaan esimerkiksi lain kuntien kulttuuritoiminnasta edellyttämä laajapohjainen yhteistyö.⁴¹

⁴⁰ Museokohteet: Kuopion taidemuseo, Kuopion museo, Kuopion korttelimuseo, JV Snellmanin kotimuseo

⁴¹ <https://yle.fi/a/74-20012875> [haettu 20.3.2024.]

Kulttuuri korostuu myös osana Oulu2026-kulttuuripääkaupunkihanketta, jonka kumppanikuntiin Kemi kuuluu.

Kuopiossa *Hyvän elämän pääkaupunki* -strategia vuoteen 2030 hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa toukokuussa 2022. Strategiassa Kuopion tavoitteena on olla hyvän elämän pääkaupunki, jossa on terveyttä, elinvoimaa ja arjen rikkautta. Kulttuuri mainitaan harrastusten ja vapaaehtoistoiminnan rinnalla vapaa-ajan mielekkään tekemisen ja kokemisen muotona.⁴²

Asiakirjassa korostetaan, että kyse on paitsi kaupunkiorganisaation myös kaupunkiyhteisön strategiasta. Strategiassa kulttuuri kuitenkin mainitaan ainoastaan vapaa-ajan sekä matkailun ja vetovoiman yhteydessä. Taidetta tai taiteilijoita strategiassa ei mainita. Syksyllä 2023 Kuopion kaupungin hyvinvointilautakunnassa hyväksytyssä *KulttuuriKuopio*-ohjelmassa ammattimainen taide tunnustetaan lähinnä esittävien taiteiden yhteydessä. Taidemuseoihin viitataan pääosin museotoiminnan yhteydessä.

Myös Porissa on tuore kulttuuriohjelma, *KulttuuriPori2030*, joka hyväksyttiin kaupungin vapaa-ajanlautakunnan kokouksessa 14.2.2023. Ohjelma pohjautuu *Pori 2030* -kaupunkistrategiaan sekä *Kasvatuksen ja sivistyksen kehitysohjelmaan 2019–2028*. Porin kaupungin strategia korostaa sujuvaa arkea ja kestäväää kasvua ja kertoo Porin olevan ympäri vuotta elämyksiä tarjoava kulttuurikaupunki. Kaupunki lupaa ”viihtyisät ja turvalliset puitteet ulkoilulle, liikkumiselle, kulttuurille ja asumiselle”.⁴³ Strategiassa kulttuuri mainitaan etenkin kaupungin kasvuun⁴⁴ sekä hyvinvointiin⁴⁵ liittyvien tavoitteiden yhteydessä.

Porin kulttuuriohjelmassa kulttuuri ja taide kytketään kaikkiin strategian visioihin. Helmikuussa 2023 ohjelman lautakuntakäsittelyn esittelytekstissä todettiin ohjelman osoittavan, ”miten kulttuuri ja taide voivat olla hyvän elämän ja kaupungin kehittämisen ytimessä”. Tekstissä todetaan edelleen ohjelmakauden tavoitteeksi edistää kulttuurin ja taiteen vaikutusten tunnistamista aluetaloudessa, työllisyydessä, sivistyksessä, osaamisessa ja hyvinvoinnin edistämisessä sekä elinvoiman, kilpailukyvyn, ympäristön ja rakentamisen

⁴² <https://www.kuopio.fi/uploads/2023/02/kuopio2030-strategia-asiakirja.pdf> [Haettu 22.3.2024]

⁴³ https://cms.pori.fi/uploads/sites/2/2022/10/pori_2030_strategia_kv_11.4.2022.pdf [Haettu 22.3.2024]

⁴⁴ ”Kehitämme Poria ympärivuotisena tapahtuma- ja kulttuurikaupunkina” (Pori 2030, 8.)

⁴⁵ ”Viihtyisät ja turvalliset puitteet kulttuurille” (Pori 2030, 10.) Hyvinvointiin liittyen painotetaan myös hallintorajojen ylittämistä palvelujen tuottamisessa.

kehittämisessä. Ohjelman on tarkoitus ohjata taide- ja kulttuuripalveluiden sekä museopalveluiden jokapäiväistä toimintaa. Taidemuseota tai kuvataiteilijoita ohjelmassa ei kuitenkaan erikseen mainita.

Cuporen taidemuseokyselyn mukaan suuri osa (n=21) kunnallisista taidemuseoista on osa laajempaa hallinnollista yksikköä kuten museokeskusta. Kyselyn mukaan asema tarkoittaa käytännössä useimpien taidemuseoiden kohdalla tilojen, tukipalveluiden ja henkilöstön jakamista muiden museoyksikköön kuuluvien museoiden kanssa. Usein asema tarkoittaa myös yhteistä johtajaa: alle puolella laajempaan hallinnolliseen museoyksikköön kuuluvista taidemuseoista (8/21) on oma johtaja.

Asema osana laajempaa hallinnollista museoyksikköä vaikuttaa myös taidemuseoiden talouden seurantaan. Taidemuseokyselyn vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka helppoa hallinnollisen museoyksikön tilinpäätöksestä on saada esiin rajatusti taidemuseon menoja ja tuloja. Kysymykseen vastanneista 18 taidemuseosta hieman yli puolet (10 taidemuseota) arvioi, että rajatusti taidemuseon menojen ja tulojen erottaminen hallinnollisen museoyksikön tilinpäätöksestä on hyvin tai jokseenkin helppoa. Kolme taidemuseota piti tätä varsin vaikeana ja yksi hyvin vaikeana. Osa vastaajista, jotka ovat osa laajempaa hallinnollista museoyksikköä kuvasi, että valtionavustus voidaan maksaa suoraan kaupungille eikä se näy taidemuseon tilinpäätöksessä millään tavalla. Valtionavustusta on tällöin vaikea seurata eikä se edes välttämättä kanavoidu suoraan taidemuseon käyttöön.

Taidemuseoiden kautta kulkee kunnissa huomattavia rahallisia resursseja. Kyselyyn vastanneiden taidemuseoiden menot yhteensä vuonna 2021 olivat noin 82 miljoonaa euroa. Vastauksissa on huomioitava muun muassa korona-vuoden vaikutus, vuosittainen määrärahavaihtelu sekä joidenkin kohdalla vaikeus erottaa taidemuseon rahoitusta esim. museokeskuksen rahoituksesta.

Taidemuseot ovat myös merkittäviä työllistäjiä kunnissa ja alueilla. Taide-museokyselyn mukaan taidemuseoissa työskenteli vuonna 2021 noin 740 henkilöä.⁴⁶ Osa henkilömäärästä kohdentuu koko museokeskuksen töihin, joten taidemuseoille kohdistuva määrä on käytännössä pienempi.

Sekä kunnalliset että ei-kunnalliset taidemuseot tekevät runsaasti yhteistyötä kuntaorganisaation sisällä ja kanssa. Keskeisinä yhteistyön muotoina taidemuseokyselyssä mainittiin näyttelyiden toteutus sekä tapahtumien, tilaisuuksien ja laajemmin palveluiden tuotanto (esim. taidekasvatus). Lisäksi yhteistyötä tehdään suunnittelussa ja kehittämisessä, viestinnässä ja

⁴⁶ n=43

markkinoinnissa sekä kokoelmiin liittyen. Taidemuseot osallistuvat esimerkiksi kuntien taidekokoelmien ylläpitoon ja kartoitukseen.

Vuotta 2021 koskeneen kulttuurin peruspalveluarviointikyselyn mukaan enemmistö (69 %, n=152) kyselyyn vastanneista kunnista oli hyödyntänyt kunnan kulttuuritoiminnassa alueellisen vastuuseumeon asiantuntijapalveluja. Alueellisten vastuuseumoiden asiantuntijapalvelujen hyödyntäminen liittyi 127 kunnan kohdalla kulttuuriperintöön/-ympäristöön ja 75 kunnan kohdalla taiteeseen ja visuaaliseen kulttuuriperintöön. Taidemuseot olivat kuntien apuna esimerkiksi taidelahjoitusten vastaanottamisessa, taideteoshankinnoissa (ml. julkinen taide) sekä taidekokoelman perustamisessa ja sijoittamisessa. Monella vastaajalla kokemukset alueellisten vastuuseumoiden asiantuntijapalvelujen hyödyntämisestä ovat hyvin myönteisiä. (Aluehallintovirasto, 2022.)

Cuporen toteuttaman taidemuseokyselyn mukaan taidemuseoissa on paljon osaamista, joka edistää ja tukee kuntien kulttuuritoiminnan toteuttamista. Kaikissa vastanneista taidemuseoista henkilöstöllä erityisosaamista taidehistoriassa, valtaosassa myös nykytaiteen tuntemuksessa ja kuratoinnissa. Harvimminkin taidemuseoissa on erityisosaamista nykytaiteen tutkimuksessa (44 % vastanneista taidemuseoista) ja edellytysten luomisessa ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle (42 %).

Taidemuseokysely osoitti, että taidemuseot tuovat kuntien kulttuuritoimintaan myös monipuolisia verkostoja. Yhteistyö on kyselyn mukaan keskeistä taidemuseoiden toiminnassa. Yhteistyötä tehdään paitsi kuntien ja taiteilijoiden myös esimerkiksi yhdistysten, säätiöiden, yritysten ja kuntalaisten kanssa. Alueiden kanssa yhteistyö on monin osin vasta rakenteilla; etenkin uusien hyvinvointialueiden kanssa yhteistyö hakee muotoaan. Yhteyspintoja muodostavat etenkin julkinen taide ja monella hyvinvointialueella olevat taidekokoelmat.

Taidemuseoiden ja muiden toimijoiden yhteistyörakenteita on muodostunut etenkin julkisen taiteen ympärille (ks. edellä s. 21). Useimmilla vastanneista taidemuseoista on julkisen taiteen alalla asiantuntijarooli (mm. julkisen taiteen suunnittelu osana työryhmiä, neuvonta) sekä rooli julkisen taiteen kokoelman hallinnoinnissa sekä teosten sijoittamisessa. Prosenttiperiaate, jossa vähintään yksi prosentti rakennuskustannuksista käytetään taiteeseen,

oli vuonna 2023 käytössä noin kolmanneksessa (31 %) kunnista.⁴⁷ Samaan aikaan sen käyttö keskittyy etenkin kaupunkimaisiin kuntiin. Taiteen ja kulttuurin barometriin vastanneissa kunnissa prosenttiperiaatetta sovelsi lähes puolet kaupunkimaisista, viidennes taajaan asutuista ja kolme prosenttia maaseutumaisista kunnista (Ruusuvirta ym., 2021, s. 41).

Kuntien yleiset resurssiongelmät heijastuvat myös taidemuseoiden toimintaan osana kuntien organisaatioita sekä yhteistyöhön taidemuseoiden ja (muun) kunnan välillä. Taidemuseokysely osoitti, että etenkin kuntien kulttuuritoiminnan niukat henkilöstöresurssit vaikeuttavat taidemuseoiden yhteistyötä kunnassa.

Taidemuseoiden asema vaihtelee kuntaorganisaatioissa paitsi hallinnollisesti myös mielikuvien tasolla. TAMU-hankkeen taustakeskusteluissa kävi ilmi, että kunnallisiakaan taidemuseoita ei aina hahmoteta kunnan sisällä osaksi kulttuuritoiminnan kokonaisuutta, vaan kunnassa saatetaan tehdä toiminnallista rajanvetoa niin kutsutun yleisen kulttuuritoiminnan ja taidelaitosten toiminnan välillä. Tämä voi vaikuttaa eri toimijoiden vuorovaikutukseen osana kunnan kulttuuritoiminnan kokonaisuutta.

Yhteistyötaidemuseoiden laajemmilla alueellisen taidemuseotehtävän toimialueilla on laadittu erilaisia strategisen kehityksen dokumentteja, joissa visuaalisten taiteiden toimiala tunnistetaan vaihtelevasti. Esimerkiksi Satakunnassa maakuntaliiton valmistelema *Satakunnan kulttuuristrategia 2030* hyväksyttiin maakuntavaltuustossa huhtikuussa 2022. Siinä tunnistetaan uudistunut laki kuntien kulttuuritoiminnasta yhtenä ratkaisua vaativana muutosilmionä. Voimavaroina mainitaan maakunnassa toimivat ”aikaansa seuraavat kulttuurialan ammattilaiset”, ”monitaiteisille projekteille edellytyksiä luovat taiteilijat ja tekijät” sekä ”aktiiviset ammattitaiteilijoiden yhdistykset”. Myös kuvataide mainitaan voimavarojen listalla. Rajoitteiden puolella tunnistetaan muun muassa visuaalisten taiteiden heikko näkyvyys, työtilojen puute sekä taiteilijoiden toimeentulon haasteet. Taidemuseot nähdään ”kuvataiteen kentän aktiivisina toimijoina, osallistajana, kehittäjänä ja mahdollistajana”. Yhtenä toimenpide-ehdotuksena listataan maakunnallisen julkisen taiteen ohjelman laadinta. (Satakuntaliitto, 2022, s. 3; 6; 11–12.)

⁴⁷ Vastaukset kysymykseen: Onko kunnassa tehty päätös rakentamiseen liittyvän taiteen prosenttiperiaatteen noudattamisesta ja/tai sovellettu sitä rakentamiseen liittyvissä investointihankkeissa tai asuinalueiden kaavoituksessa (esim. uudisrakennus-, peruskorjaus- ja väylähankkeet)? Kulttuuri kunnan toiminnassa 2023 -tiedonkeruun perustaulukot. Päivitetty 20.11.2023. (www.teaviisari.fi/kulttuuri)

Strategiassa nostetaan yleisesti esiin taidealojen ammattilaisten työskentelyedellytykset, joihin liittyy myös ammattilaisten ja taidelaitosten välisen yhteistyön syventäminen:

”Satakunnan tulee olla tulevaisuudessakin hyvä ja houkutteleva asuin- ja työskentelypaikka kulttuurialojen ammattilaisille. Vetovoimaisuutta ja toimintaedellytyksiä kehitetään alueellisten laitosten, yhteisöjen ja taiteilijoiden sekä muiden kulttuurialojen ammattilaisten tiiviimmän yhteistyön, ammattilaisuutta tukevien työskentelyolosuhteiden, uusien kansainvälisten yhteyksien, arvostavan ja osallistuvan yleisön kautta sekä tukemalla ammattilaisten ja heidän työnsä näkyvyyttä. Kulttuurin ja taiteen luovat tilat ja monipuoliset työtilat ovat merkittävässä roolissa alueen kulttuuri- ja taidetoiminnan elinvoimaisena pitämisessä.” (Emt., s. 14.)

4.2 TAIDEMUSEOIDEN ROOLI JA MERKITYS KULTTUURITARJONNASSA KUNNISSA

Taidemuseot esittävät taidetta ja asettavat teoksia laajempaan kontekstiin sekä tarjoavat yleisölle mahdollisuuden kohdata taidetta. Cuporen toteuttama taidemuseokysely osoitti, että taidemuseoiden tarjonta on määrällisesti mittavaa ja siten merkittävä osa kulttuuritarjontaa kunnissa. Kyselyyn vastanneiden taidemuseoiden omissa tiloissa oli vuosina 2020–22 esillä yli 500 taidenäyttelyä. Näistä omana tuotantona toteutettuja vaihtuvia näyttelyjä oli noin puolet (49 %). Vaihtuvia yhteistyönäyttelyjä oli 20 prosenttia, kokoelmanäyttelyitä 18 prosenttia ja noin kahdeksan prosenttia muiden kuin taidemuseoiden tuottamia vaihtuvia näyttelyjä.

Taidemuseoiden omat näyttelytilat ovat hyvin vaihtelevia. Joillakin taidemuseoilla on varta vasten näyttelytoimintaan rakennetut tilat, kun taas osa toimii muuhun käyttöön suunnitelluissa tiloissa. Muutama taidemuseokyselyyn vastannut taidemuseo toimi vastausaikaan väistötiloissa.

Tila-asiat ovat kunnissa keskeisiä tarjonnan mahdollistamisessa. Myös taiteilijoille tilojen saatavuus paikkakunnalla on hyvin tärkeää. Taiteen ja kulttuurin barometrikyselyn mukaan työskentelyyn tai esittämiseen soveltuvien tilojen tarjonta paikkakunnalla oli vuonna 2020 tärkeää 82 prosentille kyselyyn vastanneista taiteilijoista. Tilojen merkitys korostui erityisesti kaupunkimaisissa kunnissa asuvien taiteilijoiden vastauksissa. (Ruusuvirta ym., 2021, s. 70.)

Taidemuseoista moni toteuttaa omien tilojensa ulkopuolella kiertonäyttelyitä, jotka ovat esillä eri paikoissa museon omien tilojen ulkopuolella. Taidemuseokyselyn mukaan 17 taidemuseota (38 % vastaajista) oli toteuttanut

vuoden 2020 alusta lähtien kiertonäyttelyitä muualla kuin museon omissa näyttelytiloissa.

Kyselyn mukaan taidemuseoiden kokoelmat ovat hyvin monipuolisia ja profiililtaan vaihtelevia. Teosten lukumäärä nykyaikakokoelmissa vaihtelee sadoista kymmeniin tuhansiin. Suurin osa Suomen taidemuseoista on perustettu lahjoitettujen yksityisten kokoelmien pohjalta tai usean olemassa olevan taidekokoelman yhdistämisen kautta. Taidemuseokysely osoittaa, että näyttelytoiminnan ja taidekokoelmien profiili Suomen taidemuseoissa on useimmiten valtakunnallinen ja alueellinen. Kokoelmien alueellinen historia ja keräilijöinä toimineet taustahenkilöt ovat kuitenkin usein antaneet taidemuseotoiminnalle suunnan ja identiteetin, joka kytkee taidemuseon paikalliseen kulttuurihistoriaan ja perintöön. Tämä vahvistaa profiilin tunnettuutta sekä korostaa oman alueen taidemuseon erityisyyttä ja merkitystä.

Taidemuseokyselyn mukaan useimmilla alueellista taidemuseotehtävää hoitavalla taidemuseoilla on tehtävälleen erityinen painopiste tai profiili. Tämä erottaa alueellista taidemuseotehtävää hoitavia vastuumuseoita muista taidemuseoista. Painopisteinä tai profileina mainittiin kyselyssä muun muassa julkinen taide, osallisuus ja moninaisuus, kokoelmayhteistyö, biennaali, saavutettavuus, dokumentointi, pohjoisuus ja arktiset alueet sekä yhteiskehittäminen. Painopisteiden ja profiilien moninaisuus osoittaa, että taidemuseoilla on laaja mahdollisuus määritellä toimintansa identiteettiä ja fokuksista omista lähtökohdistaan käsin.

Kulttuuripalvelutarjonnan lisäksi taidemuseoiden toiminta ylläpitää paikallista ja alueellista kulttuuriperintöä sekä luo pohjaa tulevaisuuden kulttuuriperinnölle. Taidemuseoiden toteuttama taiteen kerääminen ja dokumentointi ylläpitävät pohjaa tutkimukselle, oppimiselle, arvioinnille ja uuden tuottamiselle. Taidemuseoissa dokumentoidaan ja konservoidaan taidetta sekä toteutetaan tutkimusta ja julkaisutoimintaa. Moni taidemuseo toteuttaa myös monipuolisia yleisötyöohjelmia, joiden kautta edistetään ihmisten mahdollisuuksia kohdata taidetta ja tuetaan esimerkiksi taidekasvatusta.

Keskeinen osa monen taidemuseon toimintaa liittyy julkiseen taiteeseen. Taidemuseot tukevat uusien taideteosten luomista julkisen taiteen puitteissa ja toimivat hankkeissa useimmiten asiantuntijaroolissa. Kuntien julkisen taiteen hankkeiden kautta toteutettavat teokset tulevat usein osaksi taidemuseoiden kokoelmia.

Taidemuseokyselyn vastaajien kehittämistoiveet liittyen julkiseen taiteeseen kohdistuivat etenkin uusien julkisten teosten hankintaan sekä olemassa olevien teosten ylläpitoon, konservointiin ja muuhun julkisen taiteen koelmatyöhön. Moni museoista mainitsi myös tarpeen henkilöstöresurssien

kasvattamiseen sekä suunnitteluun (esim. julkisen taiteen ohjelmien laatiminen).

Julkisen taiteen tukemisesta ja edistämisestä sekä taiteen sisällyttämisestä valtion rakennushankkeisiin vastaavat julkisen hallinnon tahot sijaitsevat valtionhallinnossa hajallaan. Useiden eri hallinnonalojen ja elinkeinosektorien rajapinnalla oleva julkisen taiteen toimialan edelleen kehittyminen edellyttää monialaisen vuoropuhelun ja yhteistyön ylläpitoa. (Sokka ym., 2023, s. 105.)

4.3 TAIDEMUSEOT TAITEELLISEN TYÖN JA TOIMINNAN EDISTÄJINÄ KUNNISSA

Taidemuseoilla on Cuporen toteuttaman taidemuseokyselyn mukaan tiiviitä yhteyksiä ja verkostoja taiteilijoihin. Vuosina 2020–22 kyselyyn vastanneissa taidemuseoissa oli esillä teoksia yli 3 000 taiteilijalta. Kyselyssä ei pyydytty erittelemään tarkemmin taiteilijoiden kansallisuutta tai sitä, onko kyseessä nykytaiteilija. Tuoreen Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen mukaan Suomessa toimii tällä hetkellä visuaalisten alojen toimialoilla noin 4 000 ammattitaiteilijaa. Suurin osa heistä asuu Uudellamaalla ja erityisesti pääkaupunkiseudulla. (Hirvi-Ijäs ym., 2023.)

Taidemuseokyselyn mukaan taidemuseoiden ja taiteilijoiden vuorovaikutus toteutuu yleisimmin osana näyttelytoimintaa. Suuri osa vastanneista taidemuseoista (73 %) on kutsunut näyttelyihin suoraan taiteilijoita tai kuraattoreita (kutsunäyttelyt). Yli puolessa vastanneista taidemuseoista (60 %) näyttelyitä on saanut alkunsa taiteilijoilta tai vapailta kuraattoreilta saaduista ehdotuksista. Noin kolmanneksessa vastanneista taidemuseoista (36 %) on ollut käytössä avoin näyttelyhaku ja vajaa kolmannes (29 %) on tilannut näyttelyihin taiteilijoilta uusia teoksia (tilausteokset).

Taidemuseokysely osoitti, että taidemuseot luovat taiteellisen työn ja toiminnan edellytyksiä etenkin teosten esittämisen kautta. Tämä vastaa Taiteen ja kulttuurin barometrin tuloksia, joiden mukaan kunnat luovat taiteellisen toiminnan edellytyksiä kaikilla taiteenaloilla etenkin teosten esittämismahdollisuuksien kautta (ks. luku 2.2). Taidemuseoissa tehdään taidemuseokyselyn vastausten mukaan myös usein toiminnan suunnittelua ja tiedonvaihtoa esimerkiksi taiteilijaseurojen kanssa. Yhteistyö on ylipäätään taidemuseoiden toiminnan keskiössä (ks. luku 4.1).

Taidemuseokyselyssä selvitettiin taidemuseoiden kautta taiteilijoille kanavoituvia rahavirtoja. Vaikka luvut ovat monin osin arvioita ja niihin vaikuttavat meneillään olleet koronarajoitukset, ne osoittavat mittakaavaa: kyselyyn vastanneiden taidemuseoiden menoiksi nykytaiteeseen ja -taiteilijoille

arvioitiin noin 3,6 miljoonaa euroa eli noin neljä prosenttia taidemuseoiden arvioituista tuloista (82 miljoonaa euroa) (taulukko 5).

Taidemuseoiden kautta taiteilijoille kanavoituvat rahavirrat painottuvat etenkin kokoelmahankintoihin, joihin kohdentui noin 1,5 miljoonaa euroa vuonna 2021. Vastaukset osoittivat vaihtelua eri taidemuseoissa: joissakin taidemuseoissa ei ollut lainkaan rahaa hankintoihin, vaan hankintoja teki esimerkiksi ystävähdistys tai -säätiö. Taidemuseot tekevät teoshankintoja kokoelmiin etenkin suoraan taiteilijoilta ja gallerioista, mutta kokoelmahankintojen resurssit ovat monessa taidemuseossa niukat. Julkisen taiteen tuottamiseen kohdennettiin kyselyyn vastanneissa taidemuseoissa yli 800 000 euroa vuonna 2021. Muihin menoihin nykytaiteeseen ja -taiteilijoille kohdennettiin yli 700 000 euroa ja näyttelypalkkioihin yli 400 000 euroa.

TAULUKKO 5.

Taidemuseoiden menot nykytaiteeseen ja -taiteilijoille vuonna 2021.

Meno	€ (noin)
Näyttelypalkkiot (taiteilijalle maksettava korvaus tämän taidenäyttelyä varten tekemästään työstä)	433 000 €
Kokoelmahankinnat	1 500 000 €
Julkisen taiteen tuottaminen	836 000 €
Muut menot nykytaiteeseen ja -taiteilijoille (mm. tuotantokulut, matkat)	726 000 €
Yhteensä	3 600 000 €

Lähde: Taidemuseokysely.

Työtilaisuuksien tarjoaminen taiteilijoille tai taiteellisille yhteisöille on taidemuseoissa harvinaista. Taidemuseokyselyn mukaan 60 prosentissa kyselyyn vastanneista taidemuseoista (n=27) työskenteli vuonna 2021 taiteilijakoulutuksen saaneita henkilöitä. Avointen vastausten mukaan lähes kaikki taiteilijakoulutuksen saaneet henkilöt tekivät taidemuseoissa muuta kuin taiteellista työtä. Useimmin taiteilijakoulutuksen saaneet henkilöt työskentelivät taidemuseoissa museomestareina tai muissa ripustukseen ja tekniikkaan liittyvissä tehtävissä. Yleistä oli myös taiteilijoiden työskentely taidemuseossa yleisötyöhön liittyvissä tehtävissä. Työtilaisuuksien tarjoaminen taiteilijoille eri taiteenaloilla on harvinaista kunnissa yleisesti (ks. luku 2.2).

Visuaaliset taiteet Suomessa -raportti (Sokka ym., 2023) osoittaa, että taidemuseoiden kautta luomiseen ja tuotantoon kanavoituvan rahoituksen määrä on huomattavan pieni suhteessa muihin taide- ja kulttuurilaitoksiin. Visuaalisten taiteiden toimialalla ei nykyisellään ole vastaavaa taiteellisen

työn työpaikkoja tarjoavaa rakennetta kuin esimerkiksi esittävien taiteiden toimialalla.⁴⁸

Taiteilijoiden näkökulmasta taidemuseot ovat hyvin merkityksellisiä alueillaan sekä oman alueensa taideyhteisöille. Taiteilijakyselyn vastaajista lähes 90 prosenttia piti taidemuseoita jokseenkin tai erittäin merkittävänä yleisesti alueella ja yli 80 prosenttia oman alueen taideyhteisölle.⁴⁹ Kyselyyn vastanneet taiteilijat pitivät yleisimmin tärkeimpinä taidemuseotoiminnan nykyisinä toimintamuotoina omalla alueella taiteen esittämistä ja elämysten tarjoamista (80 %), yleisötyötä, vuorovaikutusta ja opetuksen ja kasvatuksen edistämistä (58 %) sekä taiteen tallentamista ja säilyttämistä (55 %).

Samaan aikaan taiteilijakyselyn vastaajat kokivat taidemuseoiden edistävän vain kohtalaisesti taiteilijoiden edellytyksiä ammattimaiseen taiteelliseen työhön ja toimintaan omalla alueellaan. Vastaajien arvioiden keskiarvo siitä, miten taidemuseot edistävät tällä hetkellä edellytyksiä ammattimaiseen taiteelliseen työhön ja toimintaan omalla alueella, oli 2,7 asteikolla yhdestä (erittäin huonosti) viiteen (erittäin hyvin).

Taiteilijakyselyssä vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten taidemuseot voisivat parhaiten edistää ammattitaiteilijoiden työskentelyedellytyksiä alueellaan. Vastaajia pyydettiin valitsemaan valmiista vaihtoehdoista enintään kolme nähdäkseen tärkeintä vaihtoehtoa. Lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus valita vaihtoehto Muu, mikä.

Useimmiten taiteilijat toivoivat taidemuseoilta niitä toimintamuotoja, joita taidemuseot jo pääosin toteuttavat: teosten esittämistä näyttelyissä ja näyttelymahdollisuuksien tarjoamista, teosten ostamista, näyttelykorvausten ja -palkkioiden maksamista sekä tilausteosten toteuttamista esimerkiksi julkisen taiteen puitteissa (kuva 4). Noin viidennes vastaajista toivoi taidemuseoiden palkkaavan taiteilijoita sisällöllisiin tehtäviin (esim. kuratointi). Lisäksi toivottiin työtilojen tarjoamista, taiteilijoiden palkkaamista myös muihin kuin sisällöllisiin tehtäviin, tapahtumien ja tilaisuuksien järjestämistä sekä

⁴⁸ Taiteellisen henkilöstön lukumäärä esimerkiksi valtionosuuden piirissä olevissa teattereissa ja Suomen Kansallisteatterissa on viime vuosina ollut lähes 600 henkilöä, joiden säännöllisen työajan keskimääräinen kuukausiansio on ollut noin 3 200 euroa. Taiteelliselle henkilöstölle maksetut palkkakulut ovat tämän perusteella vuositasolla hyvin karkeasti arvioiden yli 20 miljoonan euron luokkaa ilman sivukuluja. Orkestereiden päätoimisesta henkilökunnasta enemmistö on taiteellista henkilökuntaa. Päätoimisen henkilökunnan palkkamenoihin kohdentui vuonna 2021 noin puolet yhteensä noin 78 miljoonan euron menoista. Tilapäisten muusikoiden palkkaukseen käytettiin lähes 11 miljoonaa euroa. (Sokka ym., 2023, s. 75.)

⁴⁹ Arvio 3, 4 tai 5. Asteikolla 1 = ei merkitystä – 5 = erittäin suuri merkitys.

residenssitoiminnan toteuttamista. Jotkin vastaajat toivoivat taidemuseoilta myös palkintojen myöntämistä ja muita toimintamuotoja kuten mentorointia, työpajoja ja hanketoimintaa.

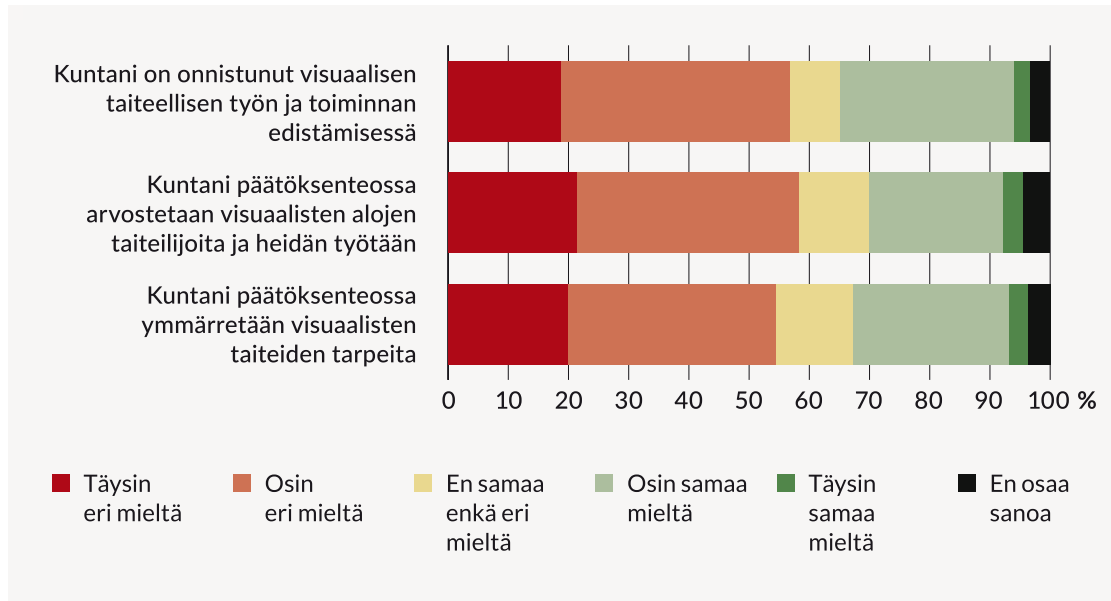

Kuva 4. Taiteilijoiden näkemyksiä siitä, miten taidemuseot voisivat parhaiten edistää ammattitaiteilijoiden työskentelyedellytyksiä alueella.

Lähde: Taiteilijakysely.

Cuporen toteuttamassa taiteilijakyselyssä vastaajia pyrittiin myös arvioimaan yleisemmin kuntien toimintaa suhteessa visuaalisiin aloihin. Vastaajien näkemykset olivat keskimäärin kriittisiä. Yli puolet vastaajista oli täysin tai osin eri mieltä siitä, että oman kunnan päätöksenteossa arvostetaan visuaalisten alojen taiteilijoita ja heidän työtään (58 %), ymmärretään visuaalisten taiteiden

tarpeita (57 %) tai että oma kunta on onnistunut visuaalisen taiteellisen työn ja toiminnan edistämisessä (54 %).⁵⁰ (Kuva 5.)

Kuva 5. Taiteilijoiden näkemyksiä kuntien toiminnasta visuaalisten taiteiden alalla.

Lähde: Taiteilijakysely.

Cuporen TAMU-kehittämistehtävässä toteuttaman taiteilijakyselyn tulokset vastaavat näiltä osin Taiteen ja kulttuurin barometrikyselyn tuloksia (Ruusuvirta ym., 2021). Taiteilijoille suunnatun barometrikyselyn vastausten valossa taiteilijoilla ei ole vahvaa luottamusta kuntien kulttuuria koskevaa päätöksentekoa kohtaan tai kuntatoimijoiden ymmärrykseen taidealan tarpeista. Alle neljännes (23 %) barometrikyselyyn vastanneista taiteilijoista näki, että oma kunta on onnistunut taiteellisen työn ja toiminnan edistämisessä ja yli puolet vastanneista taiteilijoista (55 %) oli eri mieltä väittämästä. Reilu viidennes (22 %) vastaajista koki kunnan päätöksentekijöiden ymmärtävän taidealan tarpeita, mutta selkeä enemmistö (59 %) oli osittain tai täysin eri mieltä väittämän kanssa. Yhteisesti jaettua kyselyyn vastanneille taiteilijoille oli kokemus oman kunnan päätöksentekijöiden arvostuksen puutteesta taiteilijoita kohtaan. Vain vajaa neljännes (24 %) vastaajista koki, että kunnan päätöksenteossa arvostetaan taiteilijoita ja heidän työtään, mikä on merkittävästi vähemmän verrattuna siihen, kuinka kunnille suunnattuun kyselyyn vastanneet henkilöt näkivät asian (41 %). (Emt., s. 51.)

50 Prosentit Täysin eri mieltä ja Osin eri mieltä -vastaukset yhteensä.

Visuaalisten ja muiden alojen taiteilijoista alle puolet oli barometrivastausten mukaan saanut uransa aikana tukea kunnalta. Taiteilijat olivat vastausten mukaan kiinnostuneita yhteistyöstä kunnan kanssa, mutta yhteydenotto kuntaan koetaan usein vaikeaksi. Suoran taloudellisen tuen lisäksi taiteilijat kaipaavat kunnilta tiloja, arvostusta ja yhteistyöhalukkuutta. (Emt., s. 60.)

Taiteilijakyselyiden tulokset osoittavat, että taiteellisen työn ja toiminnan edistämisessä kunnissa on kehitettävää. Kehitystarve on tunnistettu taidemuseoissa: Cuporen toteuttaman taidemuseokyselyn vastaajat kokivat, että tiiviistä taiteilijasuhteista huolimatta monesta taidemuseosta puuttuu erityisosaamista edellytysten luomisessa ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle. Alle puolet (42 %) vastanneista taidemuseoista koki, että niillä on tällaista erityisosaamista. Kiinnostavaa on, että Taiteen ja kulttuurin barometriin vastanneet kuntien kulttuuritoiminnasta vastaavat viranhaltijat kokivat osaamista löytyvän useammin. Kaikista barometrin kuntavastaajista yli puolet (58 %) koki, että kunnan kulttuurihallinnossa on riittävä osaamista taiteellisen työn edistämiseen. Osaamisen kokemus vaihteli alueittain ja kunnittain. Riittävä osaamista koki omaavansa 84 prosenttia kaupunkimaisista, 63 prosenttia taajaan asutuista ja 43 prosenttia maaseutumaisista kunnista. (Ruusuvirta ym., 2021, s. 44.)

5 Taiteellisen työn ja toiminnan edistäminen osana alueellista taidemuseotehtävää Kemissä, Kuopiossa ja Porissa

TAMU-kehittämistehtävässä Cupore teki yhteistyötä kolmen alueellista taidemuseotehtävää hoitavan taidemuseon kanssa. Kemin taidemuseo, Kuopion taidemuseo ja Porin taidemuseo kehittivät toimintamalleja, jotka edistävät kuntien kulttuuritoiminnan ja sen osana etenkin taiteellisen työn ja toiminnan sekä saatavuuden toteuttamista alueellisen taidemuseotehtävän kautta. Tässä luvussa kuvataan toimintamallien tausta ja toteutus.

Tavoitteena oli, että kehitettävien toimintamallien kautta tuetaan alueen olemassa olevia ammattimaisia taiteen rakenteita ja niiden vahvistamista. Näin lisätään alueellista elinvoimaa ja taiteen elinvoimaa alueilla. Kuntalaisille mallit vahvistavat alueellista taiteen saatavuutta ja saavutettavuutta.

On huomattava, että kukin taidemuseo toimii erilaisissa konteksteissa sekä eri suhteessa alueen kuntiin ja muihin toimijoihin (ks. luku 2.1). Tämä heijastuu myös niiden valitsemiin ja kehitettäviin toimintamalleihin.

5.1 KEMIN TAIDEMUSEO KEHITTI ALUEELLISTA DIGITAALISTA TAIDELAINAAMOA

Kemin taidemuseo on kunnallinen taidemuseo, jonka juuret ovat yksityisen keräilijän kokoelmassa. Vuonna 1947 Kemissä alkaneen taidemuseotoiminnan pohjana on lehtori Ape Rantaniemen kaupungille lahjoittama 136 teoksen kokoelma. Kokoelmaan kuuluu pääasiassa esimerkkejä suomalaisesta varhaisesta modernismista. Tämän jälkeen Kemin taidemuseo on vastaanottanut useita kokoelmalahjoituksia kuten Kemin tyttölyseon, Kemin työväenyhdistyksen sekä Pohjolan Sanomien taidekokoelman. Nykyään taidemuseon kokoelmassa on noin 2 700 teosta 1800-luvun alusta nykypäivään saakka. Taidemuseo on alusta lähtien keskittynyt pohjoisen taiteeseen, ja näyttelyiden pääpaino on Lapin nykytaiteen esittelyssä.

Kemin taidemuseo on ollut osallisena aluetaidemuseokokeilussa jo vuodesta 1972, ja on toiminut opetusministeriön nimittämänä aluetaidemuseona vuodesta 1981. Loppuvuonna 2019 Kemin taidemuseo nimitettiin alueelliseksi vastuumuseoksi. Vastuumuseotoimialue on laaja ja maantieteelliset etäisyydet ovat suuria. Kemin taidemuseon toiminta-alue kattaa seuraavat kunnat: Simo, Kemi, Keminmaa, Tervola, Tornio, Ylitornio, Pello, Kolari ja Muonio. Museon toiminta-alueella sijaitsee Kemin taidemuseon lisäksi yksi ammatillisesti hoidettu taidemuseo (Aineen taidemuseo, Tornio). Lähimmät galleriat sijaitsevat 100 kilometrin päässä Oulussa ja 130 kilometrin päässä Rovaniemellä.

Kemin taidemuseon tehtäviin kuuluu tietojen kokoaminen alueen taidehistoriasta, taide-elämästä, taidekokoelmista, taiteilijoista ja taidetoimijoista. Museoviraston sekä OKM:n kanssa sovitussa alueellisen työn suunnitelmassa vuosille 2023–2026 Kemin taidemuseo huomioi, että toiminta-alueelta on viime vuosien aikana muuttanut useita taiteilijoita suurempiin kaupunkeihin parempien työ-, näyttely- ja esilläolomahdollisuuksien perässä. Alueelta nousee näin ollen taidemuseon näkemyksen mukaan tarpeita taiteilijoiden ja heidän työnsä voimakkaampaan esilletuomiseen.

Kemin taidemuseon tavoite TAMU-kehittämistehtävässä oli edistää taidelainaamotoimintansa kehittämistä toiminta-alueellaan. Taidemuseo oli jo yhteistyössä Lapin taiteilijaseuran kanssa käynnistänyt taidelainaamotoiminnan museotiloissaan. *Kemin taidelainaamo* lanseerattiin Kemin taidemuseon yhteyteen kesäkuussa 2020. Aikaisemmin Kemin taidemuseossa oli kokeiltu taidelainaamotoimintaa 1990-luvun alussa, jolloin kaupungissa toimi taidemuseon ylläpitämä Torigalleria. Torigalleriassa oli esillä Kemin kuvataiteilijat ry:n jäsenten teoksia. Taidelainaamotoimintaa oli kokeiltu myös 1980-luvulla kaupungin kulttuuritoimiston tiloissa.

Vuonna 2020 perustetusta taidelainaamosta tuli Lapin taiteilijaseuran ylläpitämän taidelainaamon Galleria Napan satelliittitoimipiste. Taidelainaamossa on esillä Lapin taiteilijaseuran jäsenten teoksia. Taidelainaamon toiminta taidemuseon yhteydessä todettiin toimivaksi konseptiksi. Yleisö on ollut kiinnostunut lainaamosta, ja teoksia on ostettu ja lainattu samaan tahtiin kuin Lapin taiteilijaseuran lainaamosta Rovaniemeltä (noin 30–40/vuosi, lisäksi muut taiteilijoiden tuotteet kuten postikortit).

Kemin taidemuseon toimintamallin tavoitteena oli jakaa kokemuksia ja tietotaitoa edelleen sekä kannustaa toiminta-alueen kuntia ja myös museota taidelainaamojen hyödyntämiseen ja perustamiseen. Tavoitteena oli antaa hyvät ja laadukkaat eväät taidelainaamotoiminnan aloittamiselle, toteuttamiselle ja sen markkinoinnille.

Toimintamallin kehittämiseen kuuluivat seuraavat toimenpiteet:

- Taidelainaamotoiminnan yleisen tunnettuuden selvittäminen sekä taidelainaamotoiminnan näkyvyyden ja markkinoinnin vahvistaminen toiminta-alueella.
- Kuntien kiinnostuksen selvittäminen ja edistäminen taidelainaamotoimintaa kohtaan.
- Sähköisen taidelainaamon toiminnan kehittäminen alueelliseksi toiminnaksi.

Otteita Kemin taidemuseon hankeraportista

Kirjoittajina: Tanja Kavasvuo ja Venla-Eva Kakko

Mitä tehtiin?

Hankkeen toteuttamiseksi palkattiin hanketyöntekijä syksyllä 2022. Tehtävään kuului kyselytutkimuksen tekeminen, markkinointimateriaalin laatiminen, nettisivujen kehittäminen sekä taidelainaamotoiminnan kehittäminen Lapin taiteilijaseuran ja alueen taidemuseoiden välillä. Hankkeessa selvitettiin, millaista kiinnostusta kunnissa on oman taidelainaamon aloittamiseen. Selvitetiin, kuinka hyvin yleisö tuntee taidelainaamon periaatteet ja olisivatko he valmiita hankkimaan taidetta taidelainaamon kautta.

Yhteistyössä Lapin taiteilijaseuran kanssa syntyi kuitenkin ajatus suuremmasta eli Suomen ensimmäisestä maakunnallisesta taidelainaamosta, Lapin taidelainaamosta. Lapin maakunnassa toimivat taiteilijat ovat samoja taidelainaamon sijainnista rippumatta, ja osin samat teokset liikkuvat taidelainaamojen välillä. Lähes kaikki Lapin maakunnan ammattitaiteilijat ovat Lapin taiteilijaseuran jäseniä. Tästä syystä maakunnallisen taidelainaamon ylläpitäminen Lapin taiteilijaseuran toimesta on luonnollista ja järkevää.

Tuloksena hanke laajennettiin kattamaan koko Lapin maakuntaa ja perustettiin Suomen ensimmäinen alueellinen taidelainaamo: Lapin taidelainaamo (<https://lapintaidelainaamo.fi/public>).

Taidelainaamon yhteiset nettisivut mahdollistavat leveämmät hartioiden tietojen päivittämiselle sekä mahdollisuuden lisätä mahdollisia uusia taidelainaamoita. Lapin yhteisessä verkkotaidelainaamossa koko Lapin taiteilijakirjo on asiakkaiden saavutettavissa, lisää Lapin taiteilijoiden sekä alueellisen taiteen tunnettuutta.

Taidelainaamotoiminnalle luotiin markkinointisuunnitelma, valmistettiin markkinointimateriaalia ja panostettiin markkinointikampanjaan näkyvyyden lisäämiseksi. Kunnille luotiin oma tietopaketti taidelainaamojen toiminnasta ja hyödyistä.

Miten meni?

Hanke vastasi erinomaisesti niihin tarpeisiin, joita tunnistettiin taidelainaamotoiminnan sekä sen tunnettuuden, alueellisuuden ja markkinoinnin kehittämässä Lapissa. Taidelainaamon toimintamallin aloituspaketti toteutui PowerPointin ja esittelyn muodossa, jonka kohderyhmänä oli Lapin kuntien kulttuuritoimijoista koostuva asiantuntijaryhmä. Aineisto lähetettiin sähköisenä tietopakettina ryhmään kuuluville, ja jatkotoimia toteutetaan räätälöidysti.

Lapin taidelainaamon toimintaa esiteltiin 15.12.2023 Maakunnallisessa kulttuurialojen asiantuntijaryhmässä (Makua-verkosto), ja keskusteltiin mahdollisesta yhteistyöstä taidelainaamotoiminnassa sekä kiinnostuksesta taidelainaamotoimintaa kohtaan. Tapauksissa kuultiin samalla kuulumisia kuntien resursseista tukea ammattikuvataiteilijoita.

Keskustelussa ilmeni, että kunnissa vähennetään kiinteistökuulumuksia ja seiniä on jatkuvasti vähemmän. Tämä heijastuu esimerkiksi siihen, että taiteilijoiden työskentelytiloista luovutaan tai tilojen tukeminen on lopetettu. Tyhjillään olevia tiloja ei ylläpidetä taiteilijoiden käyttöön. Poikkeuksena tästä ovat Tornion Porthanin koulun taiteilijoille tarjotut työtilat, joiden toimintaa Tornion kaupunki kehittää ja tukee. Myös yleisiä vartioituja tiloja näyttelyiden esille asettamiseen on kunnissa jatkuvasti vähemmän.

Kuitenkin keskusteluissa heräsi vahva tahto ja kiinnostus näyttelyiden esille asettamisen mahdollistamiseen. Yhteistyökiinnostusta heräsi muun muassa kuvataiteen tai taidelainaamon pop-up-tapahtumia kohtaan. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi lyhytaikaisen taidelainaamon perustamista suuremman tapahtuman yhteyteen. Aiemmin taidelainaamo oli tuotu tutuksi Lapin alueellisille vasmuseoille yhteisissä kokoontumisissa vuoden 2023 aikana sekä Taidemuseopäivillä 2021.

Suoraan palautetta taidelainaamotoiminnasta asiakkailta on otettu vastaan Kemin taidemuseossa jatkuvasti hankkeen aikana. Asiakaskohtaamisten perusteella suurelle osalle Kemin taidemuseon asiakkaita taidelainaamotoiminta on ollut uutta, ja sen toiminta vaatii opastusta ja tiedotusta. Kemin taidemuseossa opastuksiin kuuluu aina myös taidelainaamon esittely ja markkinointi. Asiakkaamme saavat tulevaisuudessa entistäkin enemmän tietoa lainaamon periaatteista uutiskirjeemme sekä somen kautta. Hankkeessa tuotetun markkinointimateriaalin avulla tehostamme lainaamojen markkinointia. Kun markkinointi pääsee täyteen vauhtiinsa, uskomme tiedon lisääntyvän ja myös lainausmäärien kasvavan.

Lapin taiteilijaseuran taiteilija-asiakkaille tehtiin kyselytutkimus taidelainaamotoiminnan merkityksellisyydestä, hyödyllisyydestä ja vaikuttavuudesta taiteilijan ammatilliseen toimintaan. Tutkimus antoi pienestä vastausmäärästään huolimatta pontta lainaamon kehittämiseen, markkinointiin ja sitä kautta taiteilijoiden suurempaan näkyvyyteen ja esilletuontiin alueella tulevaisuudessa.

TAMU-kehittämistehtävä on vaatinut museon uuden alueellisesta työstä vastaavan henkilön syventymistä tehtävään sekä uudelleen verkostoitumista ja uusien toimintamuotojen rakentamista. Hanke toteutui siksi hyvin hedelmälliseen aikaan, se koettiin erittäin merkitykselliseksi ja sen koettiin myös antavan eväitä alueella toimimiseen myös tulevaisuudessa.

Mitä jatkossa?

TAMU-kehittämistehtävä on toiminut lähtölaukauksena Suomen ensimmäiselle alueelliselle taidelainaamotoiminnalle. Hanketta jatketaan päivittämällä ja kehittämällä Lapin taidelainaamon sivustoa ja laajentamalla sen markkinointia. Pidämme yllä taidelainaamon verkkosivua ja pyrimme lisäämään resurssia verkkosivujen sekä koko lainaamotoiminnan markkinointiin. Jatkorahoitusta haetaan uusista hankkeista. Kehitämme kuntakumppanuuksia ja etsimme uusia toimijoita, jotka ovat kiinnostuneita taidelainaamotoiminnan aloittamisesta Lapin maakunnassa.

Kehitettävää on vielä paljon ja toiminta muotoutuu sitä mukaa, kun uusia yhteistyökumppaneita saadaan mukaan ja toiminta laajenee. Erityisesti hankkeessa luodut Lapin taidelainaamon ilme ja markkinointimateriaali, muokattavat markkinointipohjat sekä markkinoinnin vuosikello ovat erittäin tärkeitä konkreettisia tuloksia, joita pystytään hyödyntämään jatkuvasti yhteisen taidelainaamon laajentamisessa, markkinoinnissa ja sen merkityksellisyyden lisäämisessä. Seuraavaksi alamme pohtia, miten toteuttaisimme parhaiten uusien kuntakumppaneiden toiveita erilaisista yhteistyömalleista.

Hankeen tulosten pohjalta lähdemme hakemaan uusia kehittämissankkeita toiminnalle. Seuraamme taiteilijoiden suhtautumista taidelainaamotoiminnan merkittävyyteen omassa toimeentulossaan Lapin taiteilijaseuran jäsenten keskuudessa ja otamme vastaan kehitysideoita. Lapin taidelainaamon verkkoalustan monipuolimpi käyttö ja sen työkalujen parempi hyödyntäminen jäävät vielä kehitettäväksi, kun uusia ohjelmapäivityksiä odotetaan.

Hankkeen aikana aloitettiin keskustelut Kemin Matkailun Oy:n kanssa mahdollisuudesta saada taiteilijoiden teoksia myyntiin majoitus-, ravintola-, elämys- ja kokouspalveluja tarjoavalle Kemin Lumilinnalle. Kemin Matkailu Oy:llä on tarkoituksenaan kehittää myymäläänsä niin, että tarjolla on enemmän autenttisia ja vastuullisia tuotteita. Alueellinen taide on uniikkia, ja sen hankkiminen on vastuullista ja tukee taiteilijoita. Yhteistyöstä ja myynnin käytännön asioista jatketaan keskustelua ja suunnittelua vuonna 2024.

5.2 KUOPION TAIDEMUSEO KEHITTI MYYNIN JA VÄLITTÄMISEN KÄYTÄNTÖJÄ

Kuopion taidemuseo on osa Kuopion museokeskusta, johon kuuluvat myös omia alueellisia vastuumuseotehtäviään hoitavat Kuopion kulttuurihistoriallinen museo ja Kuopion luonnontieteellinen museo. Kuopion taidemuseo on määritellyt arvoikseen asiantuntevuuden, vuorovaikutteisuuden, eteenpäin katsovuuden ja yhdenvertaisuuden. Taidemuseon tehtävä on tallentaa erityisesti pohjoissavolaista taidetta, rohkaista kaikkia kokemaan taidetta sekä luoda mahdollisuuksia taiteen tekijöille.

Kuopion taidemuseon kokoelmaa on kartutettu vuodesta 1981. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu vuodesta 1949 kartutettu Kuopion kaupungin kokoelma sekä useita lahjoituskokoelmia. Kuopion taidemuseon kokoelmiin kuuluu kaikkiaan noin 7 000 teosta. Mukana on sekä pohjoissavolaista nykytaidetta että taidehistorian klassikoita 1800-luvulta nykypäivään, muun muassa von Wrightin veljesten ja Juho Rissasen teoksia.

Kuopion taidemuseo on toiminut vuoden 2020 alusta OKM:n nimeämänä alueellisena vastuumuseona Pohjois-Savossa, joka koostuu 19 kunnasta ja kaupungista. Pohjois-Savon kunnista suuressa osassa on alle 5 000 asukasta, pienempien ollessa noin 1 500 asukkaan Rautavaara ja Tervo. Suurin alueen kaupungeista on yli 120 000 asukkaan Kuopio, josta on yli sadan kilometrin matka esimerkiksi Vieremälle ja Rautavaaralle.

Museoviraston ja OKM:n kanssa sovitussa alueellisen työn suunnitelmassa vuosille 2023–2026 Kuopion taidemuseo korostaa, että kuvataiteilijat ja muut visuaalisen taiteen ammattilaiset ovat taidemuseoiden tärkeä sidosryhmä. Taidemuseon näkemyksen mukaan taiteilijoiden luomisvoima on taidemuseoiden elinehto. Kuitenkin kuvataiteilijat ovat huonoiten toimeentuleva taiteilijaryhmä, eikä tilannetta taidemuseon näkemyksen mukaan korjata yksinomaan näyttelykorvauskäytännöillä.

Alueella työskentelee runsaat sata ammattitaiteilijaa. Pohjois-Savon alueella ei ole toimivia taiteen välityskanavia, mikä on taidemuseon mukaan puute sekä taiteilijoiden että asukkaiden kannalta. Alueellista taidetta on vain vähän saatavilla ja vaikeasti hankittavissa. Tämä on yksi taustasy sille, että Kuopion taidemuseo kehitti osana TAMU-tehtävää taiteen välittämisen toimintamalleja Pohjois-Savossa. Tavoitteena oli kokeilla kolmea erilaista taiteen välittämisen käytäntöä: taiteen välittämistä taidemuseonäyttelyistä, taiteen välittämistä gallerianäyttelyistä sekä taidelainaamotoiminnan sijoittamista taidemuseotoimintaan.

Kuopion taidemuseon yhteistyötahona toimintamallien kehittämisessä toimi Kuopion Kuvataiteilijat ry Ars Libera (jatkossa Ars Libera), joka toimii koko Pohjois-Savon alueella. Yhteistyön kautta Kuopion taidemuseo lanseerasi tiloissaan toimivan gallerian yhdessä Ars Liberan kanssa. Gallerian tavoite oli esittää pohjoissavolaisten ja alueelle kytkeytyvien taiteilijoiden teoksia ja samalla toimia teosten myyntikanavana. Pidemmän tähtäimen tavoite oli aloittaa taidelainaamotoiminta Ars Liberan kanssa. Taidelainaamotoiminnassa voitiin hyödyntää myös edellä kuvattuja Kemin taidemuseon kokemuksia. Tavoite oli, että taidelainaamon konsepti oli valmis kehittämistehtäväkauden loppuun mennessä. Päämäärä oli myös levittää toimivaksi havaittuja käytänteitä alueen muihin taideorganisaatioihin (Lapinlahden taidemuseo, Varkauden museot, Rautalammin museo).

Otteita Kuopion taidemuseon hankeraportista

Kirjoittaja: Anna Vilkuna

Mitä tehtiin?

Taiteen välittämistä museonäyttelyissä oli pohjustettu jo vuodenvaihteessa 2021–22, kun Nupit Kaakkoon -näyttelyn kohdalla oli mietitty välitystoiminnan mahdollisuuksia. Välitystoiminta ei ole ristiriidassa museolain eikä ICOMin eettisen ohjeistuksen kanssa. Tämä oli ensimmäinen asia, joka kerrattiin toimintakokeilussa.

Seuraavaksi teimme taiteilijoita koskevat välityssopimuskohtat näyttelysopimuksien yhteyteen ja myyntisopimuksen asiakasta varten. Tärkeää oli selvittää etenkin itselle eli museolaisille, mistä taiteen välittämisessä on kyse: emme myy vaan välitämme teoksia taiteilijan nimissä ja lukuun ja teemme tämän puolesta myös myyntisopimuksen. Tavoite oli valistaa yleisöä siitä, että kun taiteilija omistaa teokset, ne ovat luonnollisesti myös myynnissä, oli sitten kyse galleria- tai museonäyttelystä. Seuraava askel oli selvittää, miten myyntitulot liikkuvat kaupunkiorganisaatiossa.

Ensimmäinen näyttely, jossa kunnolla pääsimme kokeilemaan teosten välittämistä, oli Syvään päätyyn – Mikko Valtonen, jossa teosten omistaja oli perikunta. Tässä näyttelyssä teoksia myytiin kohtuullisen runsaasti, joka osittain johtui teosten hinnoittelusta ja toisaalta siitä, ettei teoksia ole enää saatavilla. Koska välitämme teoksia, teosten hinnoittelusta vastaa niiden omistaja. Mikko Valtonen näyttely osoitti, että välitystoiminnalla, vaikka museon provisio on vain 10 %, voisi tehdä myös tuloa. Taiteen välitystoiminta on palvelu taiteilijoille ja asiakkaille alueellamme, jossa ei toimi ammattitaiteilijoiden teoksia esitteleviä kaupallisia gallerioita.

Yhteistyögalleria

Taidemuseolla ja Ars Liberalla oli yhtä aikaa sama ajatus: alueelle tarvitaan lisää taiteen esittämisen paikkoja. Solmimme yhteistyösopimuksen Ars Liberaan kanssa joulukuun lopussa 2021. Sopimuksessa määriteltiin kummankin osapuolen tehtävät ja vastuut gallerian osalta.

Kevään 2022 aikana sovimme Ars Liberan kanssa näyttelyiden haku- ja valintaprosessista. Linjasimme yhdessä, että haemme yhteistyögalleriaan pääsääntöisesti pohjoissavolaisia taiteilijoita sekä taiteilijoita, joilla on joku yhteys Pohjois-Savoon. Ja tärkeintä: että galleria on ilmainen niin taiteilijoille kuin kävijöillekin.

Yhteistyögallerian ja Ars Liberan hakuun tuli yhteensä 200 hakemusta. Taiteilijoiden valintaprosessi sujui erittäin hyvässä hengessä. Teimme Ars Liberan kanssa yhteistyössä näyttelysopimuksen, joka solmitaan taiteilijan ja Ars Liberan kesken. Taidemuseo mainitaan sopimuksessa yhteistyökumppanina, jolla on myös velvollisuuksia kuten gallerian aukipito ja teosten välittäminen. Teimme myös ohjeistuksen taiteilijalle siitä, miten galleriassa toimitaan. Sovimme, miten galleriä näyttelyn pystytysprosessi etenee.

GalleriA avasi ovensa kesäkuussa 2022. Syksyllä 2022 järjestimme toisen hakukierroksen, joka sujui edellistä helpommin. Kolmas haku oli vuodenvaihteessa 2023–24, ja päätökset tehtiin tammi-kuussa 2024.

Arvioimme yhteistyögallerian toimintaa syksyllä 2023 yhdessä Ars Liberan kanssa ja päätimme jatkaa sopimusta ilman muutoksia. Samalla tein viranhaltijapäätöksen, jolla GalleriA:n toiminta vakiinnutettiin osaksi Kuopion taidemuseon palveluita.

Taidelainaamo

Kuopiossa ei ole toiminut taidelainaamoja yli seitsemään vuoteen, joten ajatus taiteen lainaamisesta on monelle tuntematon. Vaikka taidelainaamoja on Suomessa useita, oli tärkeää toteuttaa niin sisäistä (taiteilijat, taidemuseon väki) kuin ulkoista (taidelainaamon asiakkaat) viestintää siitä, mitä taidelainaamotoiminta tarkoittaa.

Taidelainaamolle varattiin 30 m²:n tila Kuopion taidemuseon alakerrasta entisen itsepalvelukahvilan paikalta. Tilan remontti oli hyvin nopea prosessi: aloituskokous oli joulukuussa 2022 ja tila oli valmis 31.1.2023. Sisustus tehtiin yhteistyössä, ja asioiden valmistelussa käytettiin myös Ars Liberan taiteilijakuntaa. Taidelainaamon graafinen ilme tilattiin samalta graafikolta kuin GalleriA:n ilme. Toinen graafikko teki myöhemmin Kuopion taidelainaamolle (nimi, joka yhdessä valittiin) flyerin ja julisteen. Domainiksi valittiin ja rekisteröitiin palveluntarjoajan kautta www.kuopiontaidelainaamo.fi.

Taidelainaamon avajaiset järjestettiin 13.5.2023. Avajaisissa teoksia oli runsaalta 30 taiteilijalta, ja taidelainaamon nettisivusto oli auki lainattavine teoksineen. Ensimmäinen teos lainattiin jo ennen kuin taidelainaamo ehti avautua kunnolla. Avajaisten yhteydessä taiteilijat pääsivät allekirjoittamaan taidelainaamon ja taiteilijan välisen lainaamosopimuksen.

Taidelainaamon teoskattaus vaihdettiin noin puolen vuoden kuluttua avajaisista. Vaihtelu tarjoaa kävijöille uutta katseltavaa ja valinnanvaraa. Syksyllä taidelainaamossa oli teoksia jo yli 40 taiteilijalta, ja etenkin suoraan ostettavien teosten määrä oli laajentunut. Taidelainaamossa on alusta saakka järjestetty Ars Liberan toimesta kuukausittain taiteilijatapaamisia toiminnassa mukana olevien taiteilijoiden kanssa.

Miten meni?

Kuopion taidemuseon toiminnalla pyrittiin edistämään taiteen myyntiä Pohjois-Savossa ja toisaalta laajentamaan yhteistyötä museon tärkeimmän sidosryhmän, taiteilijoiden kanssa. Kuopion taidemuseon kokeilema välitystoiminta kolmessa eri kontekstissa on ollut toimivaa, vaikka aika pienimuotoista. Enemmän sen voi nähdä palveluna sekä yleisölle että taiteilijoille.

Taiteilijat kokevat nykyään Ars Liberan tekemän jäsenkyselyn perusteella sekä Kuopion taidemuseon että Ars Liberan aiempaa parempana ja tärkeämpänä yhteistyökumppanina. Taiteilijoille on tärkeää, että heidän teoksillaan on jatkuva esittelykanava (taidelainaamo), ja näyttelymahdollisuuksien määrä on lisääntynyt yhteistyögallerian myötä.

Kuopion taidemuseon yleisö on ollut ilahtunut kaikista toimintakokeilun osa-alueista. Yhteistyögalleria GalleriA ja Kuopion taidelainaamo ovat selvästi lisänneet alueen taiteen näkyvyyttä, saatavuutta ja saavutettavuutta. Kuopion taidemuseon kävijämäärät olivat 2010-luvulla 15 000–17 000 kävijää vuodessa. Vuonna 2022 yksin GalleriA:ssa oli yli 26 000 kävijää ja vuonna 2023 GalleriA ja taidelainaamo keräsivät yli 35 000 kävijää.

Kuopion kaupungilta (mm. apulaiskaupunginjohtajalta ja toimialuejohtajalta) saatu palaute on ollut myös hyvin myönteistä. He ovat nähneet, että on hienoa, että taidemuseo on pystynyt kehittämään yhteistyötä ja lisäämään taiteen saatavuutta sekä moninaistamaan yhteistyökumppanin kanssa palvelutarjontaa. Myös palveluiden sosioekonomista ulottuvuutta on pidetty tärkeänä.

Toimintakokeilun myötä Kuopion taidemuseo on kehittänyt laajasti yhteistyötään alueella. Tärkein yhteistyökumppani on ollut alueellinen taiteilijaseura Ars Libera ja sen jäsentäiteilijat. Sopimus pohjainen, tasavertainen yhteistyö on ollut kummallekin osapuolelle hedelmällistä.

Mitä jatkossa?

Joiltakin taidemuseoilta on tullut toiminnasta lisäkyselyjä. Osa museoistahan tekee erilaista taiteen välitystoimintaa museokaupoissa ja näyttelyiden yhteydessä – siitä vain ei juurikaan puhuta. Osittain todennäköisesti sen vuoksi, että etenkin museokauppojen osalta se on niin tavanomaista. Laajamittaisesti emme pystyneet keskustelemaan ja avaamaan välitystoimintaa Pohjois-Savon alueen museoille, koska toiminta on vasta niin alussa. Aika ei olisi muutoinkaan ollut otollinen, sillä Varkauden museot ovat siirtymässä uusiin tiloihin ja Rautalammin museo on ollut laajamittaisessa remontissa. Tulevaisuudessa Kuopion taidemuseo tulee kertomaan kokemuksistaan alueen museoille ja kuntatoimijoille.

Museovirasto piti välitystoimintaa alva-neuvotteluissa kaupallisena toimintana. Kuopion taidemuseon alva-suunnitelmaan on kirjattu yhteistyögalleria ja taidelainaamo nimenomaan saatavuuden, saavutettavuuden ja yhteistyön muotona. Keskustelu siitä, kuuluuko taiteilijoiden tukeminen taidemuseoiden tehtäväkuvaan ja alvatyöhön heijastelee osittain sitä, että kuvataiteen kenttä on edelleen rakentumaton ja sitä kautta tuntematon yleisesti. Keskustelu heijastelee myös sitä, että keskustelu taidemuseoiden olemuksesta taidelaitoksena on hyvin kesken.

5.3 PORIN TAIDEMUSEO KEHITTI PAIKKASIDONNAISTEN TILAUSTEOSTEN TUOTANTO-OHJELMAA

Porin taidemuseo on vuonna 1981 perustettu nykytaiteen museo, joka on tunnettu korkeatasoisista vaihtuvista näyttelyistään. Näyttelyt esittelevät kansainvälisen ja kotimaisen taiteen ajankohtaisia ilmiöitä sekä nostavat esiin puhuttelevia yhteiskunnallisia kysymyksiä. Porin taidemuseon peruskokoelmana on Maire Gullichsenin taidesäätion kokoelma. Lisäksi taidemuseo ylläpitää Porin kaupungin taidekokoelmaa, josta noin puolet on sijoitettu esille kaupungin toimipisteisiin. Kokoelmat sisältävät kotimaista ja kansainvälistä nykytaidetta 1900-luvun alusta nykypäivään.

Porin taidemuseo nimettiin 1.1.2020 alkaen hoitamaan alueellista taidemuseotehtävää Satakunnassa. Museo on aiemmin toiminut Satakunnan alue-aidemuseona 2.5.1982 alkaen. Museon toimialueeseen kuuluvat seuraavat 16 kuntaa: Eura, Eurajoki, Harjavalta, Huittinen, Jämijärvi, Kankaanpää, Karvia, Kokemäki, Merikarvia, Nakkila, Pomarkku, Pori, Rauma, Siikainen, Säkyä ja Ulvila.

Museoviraston ja OKM:n kanssa sovitussa alueellisen työn suunnitelmassa vuosille 2023–2026 Porin taidemuseo korostaa, että kuvataiteilijoiden työs-kentelyolosuhteet alueella on todettu puutteellisiksi. Työtilojen puute vaikuttaa suoraan taiteilijoiden työskentelymahdollisuuksiin ja oman taiteen kehittymiseen. Taiteilijoiden työn välitystä tukevia rakenteita on myös tarpeellista kehittää. Alueella toimivan Kankaanpään taidekoulun tarpeena on lisätä maakunnan vetovoimaisuutta valmistuvien opiskelijoiden keskuudessa, jotta he jäisivät valmistuttuaan työskentelemään alueelle. Vaikka alueen kuvataiteen kentällä toimii aktiivinen ruohonjuuritaso ja kuvataiteen mahdollisuudet muun muassa kaupunkikehittämisessä tiedostetaan myös kuntapäätäjien ja yritysten keskuudessa, vapaan kentän toimijat tarvitsevat tukea tapahtumien tuotantoprosesseissa.

Porin taidemuseon tavoitteena osana TAMU-tehtävää oli kehittää malli, joka mahdollistaa uusien taideteoksien luomista ja tuottamista osana vakiintunutta taidemuseotoimintaa. Tämä edistää kokoelmien ajankohtaista käyttöä yleisötyössä, alueellisen taiteen profilointia sekä taiteilijoiden työskentelyprosessin tuntemusta ja tunnistamista.

TAMU-kehittämistehtävän osana pilotoitava toimintamalli on osa laajempaa kokonaisuutta Porin taidemuseon näyttelytoiminnan kehittämistyössä. Tavoitteena on jatkossa lisätä kokoelmien käyttöä taidemuseon näyttelyissä. Tämän lisäksi Porin Original Gallerian toimintaa siirretään taidemuseorakennukseen peruskorjauksen valmistuttua (arviolta kesällä 2024). Muutoksen myötä kansainvälinen edelläkävijyys yhdistyy Porin taidemuseossa vahvaan alueelliseen yhteisöllisyyteen ja elinvoimaan.

Otteita Porin taidemuseon hankeraportista
*Kirjoittajina: Anni Venäläinen, Arttu Merimaa,
Anni Saisto ja Mirja Ramstedt-Salonen*

Mitä tehtiin?

Porin taidemuseon kehittämässä toimintamallissa selvitettiin mahdollisuuksia toteuttaa taidemuseon näyttely- ja yleisötyön toimintaa alueen kunnissa. Hankkeen aikana kartoitettiin keinoja, joilla voidaan lisätä taiteen saatavuutta alueella ja samanaikaisesti tukea ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiä maakunnassa yhä monipuolisemmassa yhteistyössä kuntien ja kuvataiteilijoiden kanssa. Satakunnan alueelta on viime vuosien aikana muuttanut pois huomattavan paljon taiteilijoita, mitä osoittaa esimerkiksi Taikelle osoitettujen apurahahakemusten määrän vähentyminen.

Lähtökohtana oli kehittää paitsi uusien teosten tilaamista Satakunnan alueella työskenteleviltä taiteilijoilta, myös taidemuseon kokoelmissa olevien teosten esittämistä erilaisissa kohteissa ja konteksteissa maakunnassa. Lisäksi haluttiin terästä tiedon jakoon ja vuorovaikutukseen pohjautuvaa yhteistyötä alueen taidekentällä.

Vuonna 2022 taidemuseo edisti hankkeen tavoitteita yhteistyössä Ars Pori 2022 -näyttelyn kuraattorien Ville Kirjasen ja Petri Haaviston kanssa. He toteuttivat osana näyttelyn kuratointi-prosessia avoimen teoshaun, joka oli suunnattu Satakunnan alueen taiteilijoille. Haku oli avoinna 1.8.–31.8.2022. Portfolioita saapui hakuun 58 kappaletta, joista osan kuraattorit valitsivat mukaan Ars Pori 2022 -näyttelyyn. Näyttely oli avoinna yleisölle 23.9.–30.10.2022. Taidemuseo sai portfoliohaun tulokset käyttöönsä.

Lisäksi hankkeen puitteissa palkattiin Arttu Merimaa kartoittamaan mahdollisia näyttely-yhteistyön paikkoja niistä alueen kunnista, joissa ei ole taidemuseotoimintaa. Hän työskenteli hankkeessa 1.8.–31.8.2022. Tämän jälkeen Merimaa on jatkanut hankkeen kehittämistä osana näyttelyintendentin tehtäväänsä. Kartoitustyö koostui matkoista Satakunnan alueella kohdistuen museoihin, kirjastoihin sekä tutustumisesta alueellisiin historiallisiin-/kulttuurikohteisiin, nähtävyyksiin sekä yritystoiminnan muotoihin, taiteilijatapaamisista, sekä arkisto- ja tiedonhakuun keskittyvästä työskentelystä.

Satakunnassa työskenteleville taiteilijoille osoitettu paikallisesti sitoutunut uusien taideteosten komissio-ohjelma on uusi avaus Porin taidemuseon ohjelmassa. Ohjelman keskiössä on keskittymisen paikallisuuksien tunnistamiseen ja kehittämiseen paitsi taiteellisessa työssä myös kulttuurillisten, taloudellisten ja luontoon sekä maisemaan liittyvien erityispiirteiden rakentumisessa. Komissio-ohjelmaan kutsutaan vuosittain yksi taiteilija, jonka kanssa yhdessä rakennetaan vuorovaikutuksellinen ja paikallisesti sitoutunut taiteellisen työn prosessi.

Taidemuseo toimii prosessissa tilaajana sekä keskustelukumppanina. Kunkin komission tuotantorakenteessa pyritään huomioimaan paikallisten yhteistyökumppanien hyödyntäminen niin sisältöjen kuin myös käytännön työn (kuten teosten materiaalien, ulkoistettujen palveluiden ja teknisen erityisosaamisen) suhteen.

Oleellista hankkeen kohdalla on toimivan yhteistyöverkoston rakentaminen Satakunnan eri toimijoiden kanssa. Yhteistyötahojen verkosto kattaa kunnalliset museot, kotiseutuyhdistykset, historiallisten kohteiden ja luontokohteiden ylläpitäjät, kunnantalot, kirjastot, oppilaitokset (kuten Kankaanpään taidekoulu tai Turun yliopiston Porin yksikön Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma) sekä muun muassa teosten tuotantoa mahdollisesti tukevia yrityksiä, työpajoja ja käsityöläisiä.

Ohjelma pyrkii nostamaan esiin paitsi paikallisia taiteilijoita, myös taiteellisen työn kautta paikoihin sitoutunutta tietoa, historiallisten kerrostumien esiin putkahtamista nykyhetkessä, alueellisia taloudellisia ja teollisia kytkeytymisiä sekä myös periferian käsitteen purkamista osana uudenlaista paikallisuuden muotoutumista. Lähtökohtana on ajatus taiteesta paitsi ”paikan” kuvaajana, myös käsitteen ja todellisuuden muokkaajana.

Miten meni?

Ensimmäistä komissioprosessia valmisteltiin loppuvuoden 2023 ja vuoden 2024 aikana. Taidemuseolla oli lisäksi valmisteilla kaksi pienimuotoisempaa, oman kokoelmateoksen esittämiseen pohjautuvaa näyttelyä maakunnassa. Vuonna 2022 taidemuseossa esillä ollut ja kokoelmiin hankittu videoteos Chorus Sinensis esitetään Euran kirjastossa, ja mahdollisesti myöhemmin myös Pomarkun kirjastossa. Näiden kirjastonäyttelyjen tarkoitus on paitsi tuoda kiinnostavaa ja paikallisesti keskittynyttä nykyaikaa katsottavaksi uusille yleisöille myös kehittää paikallisesti sitoutuneiden yleisötyöohjelmien rakentamista. Näyttelyille kehitetään oma yleisötyömoduulinsa, joka pitää sisällään opastuksia, tapahtumia ja osallistavia osuuksia. Yleisötyöhön palkataan tarpeen mukaan erillinen tekijä, joka kykenee sitoutumaan paikalliseen työskentelyyn.

Vuonna 2024 toteutetaan ensimmäinen komissio ohjelman puitteissa. Taiteilijaksi on valittu Siikaisissa työskentelevä kuvataiteilija Hanna Marno. Marno valmistaa Porin jokirantaan valmistuvalle ”Taideaukiolle” veistoksen, jossa hyödynnetään löydettyjä ja Siikaisten kunnan asukkailta satuja puumateriaaleja. Teos asettuu vuorovaikutukseen jokirannan maiseman kanssa. Teoksen oltua esillä Porissa se siirretään Siikaisiin, missä teoksen osia käytetään uudestaan kuntaan suunniteltavassa julkisessa veistoksessa. Materiaalit ja niiden olemus ovat teoksen keskiössä. Marno näkee siikaistolaisilta saadut puumateriaalit eräänlaisina aarteina sekä itselleen että niiden antajille. Puilla on erityiset tarinat, ja niiden omistajilla on puukappaleisiin omat suhteensa. Marno hyödyntää teoksissaan myös luonnon värejä. Samettilakit ja muut sienet toimivat väriaineiden lähteinä. Prosessin aikana järjestetään Siikaisissa myös sientenkeruu- ja sienivärjäyskursseja.

Mitä jatkossa?

Komissio-ohjelma pyritään rakentamaan niin, että ohjelmaa voidaan toteuttaa pitkäjänteisesti museon rahoitusrakenteen sisällä. Samalla ohjelmalle pyritään löytämään myös lisärahoituskanavia, jotta ohjelma ei olisi pelkästään museon perusrahoituksen varassa.

Porin taidemuseo vastaa taiteilijoiden valinnasta, hankkeen suunnittelusta ja koordinoinnista, käytännön hallinnoinnista, tuottamisesta sekä tiedottamisesta ja vuorovaikutuksesta yhteistyökumppaneiden ja sidosryhmien kanssa.

Museon perusrahoituksen piiriin kuuluu kaupungin toimintarahoitus, Museoviraston näyttelypalkkioavustus sekä tämän hankkeen kohdalla myös Museoviraston alueellisen taidemuseotehtävän toteuttamiseen tarkoitettu rahoitus. Ulkoisella lisärahoituksella tarkoitetaan muun muassa säätiöiden erityisavustuksia ja muita apurahoja, sisällöllisiä yhteistuotantoja sekä mahdollisia yritysyhteistyöllä toteutettavia nimikkokomissioita.

Komissio-ohjelmalle on haettu lisärahoitusta useasta lähteestä vuoden 2023 aikana. Erään yksityisen alueellisen rahoittajan kanssa keskustelut ohjelman kolmivuotisesta rahoituksesta ovat edenneet vuoden 2024 alussa jo pitkälle, ja keskusteluja yhteistyön määrittelystä käydään parhaillaan. Yhteistyön toteutuminen varmistuu kevään 2024 kuluessa.

6 Yhteenveto ja kehittämis ehdotukset

TAMU-kehittämistehtävän fokuksessa oli taidemuseoiden, kuntien ja taiteilijoiden vuorovaikutus. Taide- ja kulttuurilaitosjärjestelmä on keskeinen kulttuuripolitiikan koko maan kattava rakenne, joka kytkeytyy myös tiiviisti osaksi kuntien kulttuuritoimintaa.

Kehittämistehtävässä tutkimme, miten alueellisen taidemuseotehtävän toteutus tukee kuntien kulttuuritoiminnan toteuttamista. Tulokset osoittavat, että taidemuseoiden toiminnalla on keskeinen merkitys osana kuntien kulttuuritarjontaa. Taidemuseot edistävät myös taiteellisen työn ja toiminnan edellytyksiä etenkin näyttelytoiminnan kautta, mutta tässä on kehitettävää sekä taidemuseoiden itsensä että taiteilijoiden mielestä.

Kehittämistehtävässä yhteistyökumppaneina toimineet Kemian taidemuseo, Kuopion taidemuseo ja Porin taidemuseo kehittivät toimintamalleja, jotka edistivät kuntien kulttuuritoiminnan ja sen osana etenkin taiteellisen työn ja toiminnan sekä saavutettavuuden toteuttamista alueellisen taidemuseotehtävän kautta. Kemian taidemuseo kehitti alueellista digitaalista taide-lainaamaa, Kuopion taidemuseo taiteen myynnin ja välittämisen käytäntöjä ja Porin taidemuseo paikkasidonnaisten tilausteosten tuotanto-ohjelmaa.

Yhteistyökumppanitaidemuseot toimivat maantieteellisesti ja asukasrakenteeltaan hyvin erilaisilla alueilla eri puolilla Suomea. Taidemuseoiden lähtökohdat toimintamallien kehittämiseen olivat siten erilaiset, ja kumpusivat alueilla tunnistetuista tarpeista. Näitä tarpeita tuodaan esiin muun muassa taidemuseoiden alueellisen työn suunnitelmissa.

Taidemuseot arvioivat toimintamallit onnistuneiksi. Niiden kautta pystyttiin edistämään alueellisen taidemuseotehtävän tavoitteita toimia taiteen ja visuaalisen kulttuuriperinnön asiantuntijana sekä kehittää ja edistää toimialansa yhteistyötä sekä taiteen ja visuaalisen kulttuuriperinnön tallentamista ja digitaalista saatavuutta toimialueellaan. Lisäksi toimintamallien kautta voitiin toteuttaa kuntien kulttuuritoimintalain tavoitteita etenkin taiteellisen työn ja toiminnan sekä saavutettavuuden edistämisestä. Toimintamallien toteutuksessa taidemuseot tekivät laajasti yhteistyötä esimerkiksi taiteilijoiden, taiteilijaseurojen sekä muiden alueen toimijoiden kanssa.

Taidemuseoiden kehittämät toimintamallit ja toiminta yleisesti kytkeytyvät tiiviisti osaksi kulttuuritoimintaa kunnissa ja alueilla. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että taidemuseotoimintaa sinänsä ei juuri mainita kaupunkien tai alueiden strategisissa asiakirjoissa. Samaan aikaan strategiset tavoitteet esimerkiksi paikallisen ja alueellisen elinvoiman edistämisestä ovat keskeisiä myös taidemuseoille. Taidemuseoiden yhteyden vahvistaminen strategioihin

paikallisella ja alueellisella tasolla voi parantaa entisestään taidemuseoiden mahdollisuuksia toimia alueensa ja toimialansa kehittäjinä.

TAMU-hankkeen keskeisiin päämääriin kuului levittää tietoa ja hyviä toimintamalleja liittyen taidemuseoiden toimintaan alueensa ja toimialansa kehittäjinä eri puolilla Suomea. TAMU-hankkeen tutkimustulosten sekä yhteistyötaidemuseoiden raporttien perusteella seuraavat seikat voidaan ulottaa keskeisiksi huomioiksi ja kehittämisedotuksiksi taidemuseoiden toiminnan kehittämisessä osana kuntien kulttuuritoimintaa erilaisilla alueilla.

- **Taidemuseoilla on laaja mahdollisuus suunnata itse oman toimintansa painopisteitä.** Taidemuseoiden toimintaan vaikuttavat kansallisen tason kulttuuripoliittiset tavoitteet sekä asema osana kuntaorganisaatioita ja niiden kulttuuritoimintaa. Taidemuseoiden tulee samaan aikaan toteuttaa museotoimintaa sekä toimia elävinä taidelaitoksina. Moninaisista odotuksista huolimatta taidemuseot itse voivat suunnata oman toimintansa painopisteitä ja vaikuttaa aktiivisesti siihen, millaiseksi niiden profiili ja rooli oman alueensa ja toimialansa kehittäjinä muodostuu. Tätä osoittaa esimerkiksi taidemuseoiden alueellisen työn suunnitelmien monipuolisuus. Taidemuseoilla on paljon keinoja ja potentiaalia kehittää toimintaansa entistä vaikuttavammaksi kunnissa ja alueilla.
- **Toimintamallien kehittäminen osana vakiintuneita rakenteita luo pohjaa kestäväälle toiminnalle.** Suurin osa taidemuseoista on valtionosuuden piirissä ja siten osa taide- ja kulttuurilaitosjärjestelmää keskeisenä kulttuuripolitiikan koko maan kattavana rakenteena. Tämän vakiintuneen rakenteen puitteissa taidemuseoiden on mahdollista rakentaa uusia toimintamalleja, jotka voidaan kytkeä jo olemassa olevaan toimintaan. Esimerkkejä ovat esimerkiksi Kemin taidemuseon tiloissaan avaama taidelainaamo, Kuopion taidemuseon avaamat taidelainaamo ja galleriatila sekä Porin taidemuseon käynnistämä paikkasidonnaisten tilausteosten tuotanto-ohjelma. Toimintamallien kytkeminen vakiintuneisiin rakenteisiin mahdollistaa pitkäjänteistä kehittämistä, mikä ei ole kytkeyty rajattuihin hankekausiin. Samalla toimintamallien kehittämiseen voi hakea hankerahoitusta, mikä edistää taidemuseoiden toimintaa kokonaisuudessaan.
- **Taidemuseoiden ja muiden toimijoiden yhteistyörakenteita tulee entisestään hyödyntää ja vahvistaa.** Taidemuseot voivat tukea toisiaan toimintansa ja hyvien toimintamallien kehittämisessä.

Tämä edellyttää rakenteita tiedon jakamiselle. Kansallisella tasolla Kansallisgallerialla on vastuu osallistua taidemuseoalan asiantuntijana museoalan kehittämiseen sekä vahvistaa kuvataiteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Vuorovaikutuksen ja yhteistyön rakenteita kehittämällä olisi mahdollista vahvistaa museopoliittisen ohjelman toimeenpanoa sekä julkisen taiteen edistämistä, joiden on nykyisellään todettu hajautuneen (vrt. Uusikylä ym., 2024; Sokka ym., 2023). Yhteistyö edistäisi myös museopoliittisesta ohjelmasta viestimisen laajentamista ja yhtenäistämistä sidosryhmille kuten kuntapäätäjille ja taiteilijajärjestöille. Toimintamallien kehittämisessä saatiin hyviä kokemuksia taidemuseoiden ja alueellisten taiteilijaseurojen yhteistyöstä.

- **Taidemuseoiden toiminta edistää paikallista ja alueellista elinvoimaa – ja elinvoima vahvistaa taidemuseoita.** Taidemuseot ovat visuaalisten taiteiden alan keskeisiä rakenteita eri puolilla Suomea. Taidemuseot vetävät huomattavia yleisömääriä ja ovat siten kysytyjä ja käytettyjä kulttuuripalveluja kunnissa ja alueilla. Niiden toiminta kytkeytyy paitsi kansalliseen kulttuuripolitiikkaan myös paikallisiin ja alueellisiin erityistarpeisiin. Taidemuseoiden on tärkeätä hahmottaa oma toimintansa osana paikallista ja alueellista toimijakenttää sekä taiteen ja kulttuurin toimialaa alueellaan. Taidemuseoiden merkitys esimerkiksi oman alueen taideyhteisölle on suuri. Taidemuseoiden toiminta voi parhaimmillaan edistää visuaalisten taiteiden toimialan elinvoimaa ja kehittymistä koko alueellaan. Samaan aikaan muiden paikallisten ja alueellisten toimijoiden tulisi ymmärtää taidemuseoiden toiminnan merkitys ja huomattava potentiaali elinvoiman edistäjinä.

Lähteet

- Aluehallintovirasto (2020). *Aluehallintovirastot: Kulttuuripalveluiden saatavuus ja resurssit. Peruspalvelujen vuotta 2019 koskeva arviointi*. Aluehallintovirastot.
- Aluehallintovirasto (2022). *Aluehallintovirastot: Kulttuuripalveluiden saatavuus ja resurssit. Peruspalvelujen vuotta 2021 koskeva arviointi*. Aluehallintovirastot.
- Frame Contemporary Art Finland (2022). *Tietokortti: Taidemuseoiden käyntimäärät Suomessa 2021*. <https://frame-finland.fi/aineistot/tietokortti-aidemuseoiden-kayntimaarat-suomessa-2021/>
- Frame Contemporary Art Finland (2023). *Tietokortti: Taidemuseoiden käyntimäärät Suomessa 2022*. <https://frame-finland.fi/aineistot/tietokortti-aidemuseoiden-kayntimaarat-suomessa-2022/>
- Heiskanen, I., Ahonen, P. & Oulasvirta, L. (2005). *Taiteen ja kulttuurin rahoitus ja ohjaus: kipupisteet ja kehitysvaihtoehdot*. Cuporen julkaisuja 6. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen edistämissäätiö.
- Hirvi-Ijäs, M. & Renko, V. (2022). *Nykytaiteen ekosysteemeissä: Tapaustudkimus: Pro Artibus*. Cuporen työpapereita 16. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Hirvi-Ijäs, M., Renko, V., Leppänen, A., Lahtinen, E. & Sokka, S. (2023). *Taiteilijana Suomessa: ammattitaiteilijat Suomessa vuonna 2019*. Tietovihko 6. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Jakonen, O., Kurlin Niiniaho, A., Oksanen-Särelä, K. & Sokka, S. (2021). *Mahdollisesti kulttuuria? Valtion kulttuurirahoitus Suomessa vuonna 2019*. Cuporen työpapereita 13.
- Kangas, A. & Ruokolainen, V. (2012). *Toimintamalli muutoksessa: Tutkimus kuntien kulttuuripalveluista*. Cuporen verkkojulkaisuja 16. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore.
- Kemin kaupunki (2019). *Kemin kaupunkistrategia 2030*. Kaupunginvaltuusto 11.6.2018.
- Klemetti, S. (2020). *Museoiden muutoksesta objektikeskeisyydestä elämyseskeisyyteen*. Jyväskylän yliopisto.
- Lehtinen, K. (2012). *Aluetaidemuseot muuttuvassa maailmassa: aluetaidemuseotoiminnan vaiheet ja keskeisimmät muutoksen taustalla olevat tekijä toiminnan käynnistämisestä vuoteen 2010*. Jyväskylän yliopisto.

- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2012). *Kulttuuria kartalla. Valtion osarahoittamien kulttuuripalvelujen sijainti ja kulttuurin kustannukset Suomen kunnissa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:32
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). *Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018a). *Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat. Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:34.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018b). *Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä: Näkymä vuoteen 2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:20
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018c). *Mahdollisuuksien museo – Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:11
- Petterson, S. (toim.) (2009). *Tulevaisuuden taidemuseo*. Valtion taidemuseo.
- Piitulainen, M. (toim.) (2023). *Kuntakuvataiteilija: kuvataiteen ammattilaiset kuntien kehittäjinä*. Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sarja B, Raportti 11/2023.
- Renko, V., Kangas, A. & Tervo, H. (2020): *Kulttuuritoiminta ja alueellinen erilaistuminen. Kulttuuritoiminnan rahoitus Suomen kunnissa 2010-luvulla*. Focus Localis 1/2020.
- Renko, V. & Ruusuvirta, M. (2018). *Kuntien kulttuuritoiminta lukujen valossa IV. Suomen Kuntaliitto*. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2018/1895-kuntien-kulttuuritoiminta-lukujen-valossa-iv>
- Ruusuvirta, M., Lahtinen, E., Rensujeff, K. & Kurlin Niiniaho, A. (2021). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2020: Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa*. Cuporen verkkojulkaisuja 67.
- Ruusuvirta, M., Renko, V. & Luonila, M. (2020). *Kuntien kulttuuritoiminnan nykytila ja kehittämistarpeet*. Cuporen työpapereita 12. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Satakuntaliitto (2022). *Satakunnan kulttuuristrategia 2030*. Hyväksytty Satakunnan maakuntahallituksessa 25.4.2022.
- Sederholm, H. (2001). *Taiteen tulkkina: selvitys taidemuseoiden erityisluonteesta*. Opetusministeriö.

- Sokka, S., Renko, V., Hirvi-Ijäs, M., Karttunen, S. & Lahtinen, E. (2023). *Visuaaliset taiteet Suomessa: Selvitys toimialan rahoituksesta, rakenteista ja kehittämistarpeista*. Cuporen verkkojulkaisuja 73. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Suomen Sinfoniaorkesterit (2022). *Suomen Sinfoniaorkesterit ry. Vuosikertomus 2021*.
- Turpeinen, O. (2005). *Merkityksellinen museoesine: kriittinen visuaalisuus kulttuurihistoriallisen museon näyttelysuunnittelussa*. Taideteollinen korkeakoulu.
- Uusikylä, P., Lintilä, U. & Jaakkola, S. (2020). *#TaideMaksaa! Taiteilijoiden näyttelypalkkakokeilun arviointi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:19.
- Uusikylä, P., Köppä, L. & Lintinen, U. (2024). *Museoiden valtionosuusjärjestelmän uudistuksen ja museopoliittisen ohjelman 2030 arviointi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:2
- Valtioneuvosto (VN) (2023). *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023*. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58.